

# *perspektivy*

Sešit 4 • Říjen 1962

## **Z OBSAHU**

**Půlnoční vydání**

**Nové básně od Benáčka, Goepfertové a Měšť'ana**

**Články od Němečka, Javora, Jíry,**

**Dolanské, Jasného a Becka**

**Rozhovory**

**Fejeton od Alcantary**

**Povídka od Svatoše**

**Kritické poznámky**

**4**

**Kulturní sborník**

Universum Press Co., 149 Wooster St., New York 12 • Cena \$ 1.00

## Z OBSAHU

|                                                                     |         |
|---------------------------------------------------------------------|---------|
| PŮLNOČNÍ VYDÁNÍ                                                     | 1 — 2   |
| Z NOVÝCH ČESKÝCH VERŠŮ                                              |         |
| Josef Benáček: Krátké léto                                          | — 3     |
| Gertruda Gaspertová: V podletí                                      | — 4     |
| Můj milý měsíc září                                                 | 4 — 5   |
| Jaromír Měšťan: Nařikání                                            | — 5     |
| PRŮHLEDY A PRŮLOMY                                                  |         |
| Zdeněk Němeček: Slovo o spisovatelích                               | 6 — 9   |
| Pavel Javor: Humanitní a demokratická myšlenka v českém písemnictví | 10 — 11 |
| Jaroslav Jíra: Malířka Toyen                                        | 17 — 20 |
| Marie Dolanská: Učí se Vaše dítě česky a proč?                      | 20 — 24 |
| Zdeněk Jasný: Jak se žije a myslí na českých vysokých školách       | 25 — 27 |
| O. W. Beck: Komunistická teorie o zbídačení se hroutí               | 28 — 35 |
| ROZHOVORY                                                           |         |
| Pavel Želivan: Na pomezí našeho poznání                             | 36 — 39 |
| NÁS FEJETON                                                         |         |
| Alcantara: Karel Poláček — mariášník a spisovatel                   | 40 — 44 |
| BELETRIE                                                            |         |
| Bedřich Svatoš: Každý hledí domů                                    | 45 — 50 |
| KRITICKÉ POZNÁMKY                                                   | 51 — 56 |

### Kulturní sborník PERSPEKTIVY

*Redaktor Ladislav Radimský*

Redakční poštu adresujte na adresu redaktora: 205 East 82nd Street, New York 28, N. Y. — USA. Rukopisy se nevracejí. Redaktor si vyhrazuje právo zkracovat text. Podepsané články nevyjadřují nutně stanovisko redaktora nebo vydavatele.

*Vydává F. Svoboda*

Tiskne Universum Press Co., 149 Wooster Street, New York 12, N. Y. Cena každého sešitu sborníku je \$ 1.00 nebo protihodnota v jiných měnách. Možno předplatit libovolný počet sešitů. Darů na tiskový fond se ušije k zaslání sborníku do Československa, odkud nelze čekat peněžní poukazy. Předplatné, event. příspěvky na tiskový fond a administrativní korespondenci adresujte na vydavatele.

## Perspektivy

Sešit 4. — říjen 1962

### Půlnoční vydání

Na jaře 1941, kdy i mnoho známých Francouzů "vlastenecky" kolaborovalo s okupanty, začalo v Paříži několik vzdělanců, podporovaných statečným tiskařem M. Aulardem, vydávat v podzemí chudé sešity, nazvané "Les Editions de Minuit". Vycházely v nich texty, jimž nešlo o politickou propagandu, nýbrž jen o udržení vnitřního života Francie a zachování duchovní čistoty člověka. Nikdo se neptal jejich autorů po bývalé politické příslušnosti nebo literárním zapojení.

Situace našeho národa není dnes růžovější, než byla situace Francie v oné době. Ani doma, ani venku. Žijeme pod okupací studeného konformismu a vyběhané oficiálnosti. Doma vymírají jména, která oslavila českou kulturu (Zahradníček, Durych a jiná), a jména dříve neméně milá, aby svým nositelům zajistila životní poklid nebo aby učinila zadost ješitnosti, se objevují z komunistické milosti na žebráckých okrajích glajchšaltovaných tiskovin. Jan Petrmichl vydává, aniž by ho kdo okřikl, hanopis "Patnáct let české literatury", který není než kvikavým štěkotem oříška proti spoutanému lvu, oříška, jenž si u bohatého hrnce libuje, že "strana" vedla a povede českou literaturu správným směrem. A ze zasedání nedávného předsednictva Výboru socialistické kultury se dovídáme, že "klíčové postavení při rozvoji kultury a osvěty mají okresní výbory".

Venku a v exilu není naše situace o mnoho lepší. Krajanské listy, až na několik čestných výjimek, uspávacími prostředky svých článků milosrdně ulehčují a oddalují poslední chvíle českého a slovenského živlu v Americe, a vhodně splétají komunistické inseráty s inseráty "pohrobníků" v jediný věnec, kladený na hrob milované staré vlasti. V tomto soumraku národní řeči za hranicemi Československa dubnový sjezd vrcholné organizace čes-

kých a slovenských intelektuálů, kterou má kritizovat každý, kdo věří v její velké poslání, nepřipouští vedle anglické řeči přednášky v řečech národních, aby ukázal, že "otázka řeči je otázka praktická nikoli zásadní" (Zprávy SVU, ročník IV., stránka 27.) Odůvodnění potřebou světovosti nějak nesedí. "Kdo má skutečné snahy po světovosti vzdělání a kdo pracovat chce k tomu, aby celý náš národ unikl malosti, ten se nemůže postavit na celý svět, protože na světě se stát nemůže. Kdo vypáčit chce svět, musí mít ten pevný bod, jehož si Archimedes přál, a ten pevný bod je rodina a národ. Světovými nejsme, těkáme-li světem, ale když jsme v sobě zpracovali, co svět nám podává. "Tak to napsal Masaryk (Česká otázka-Naše nynější krise, Čin, stránka 422), jehož zářijového výročí zase vzpomeneme jen novinářskými články a nikoliv vydáním a kritickým zkoumáním jeho spisů. Současné česky psaná revue, vydávaná v Paříži, spěchá na pomoc komunistické ideologii, o níž Chester Bowles píše, že je na celém světě v odlivu a v úpadku (Foreign Affairs, July 1962, stránky 553 až 565), a chce pomoci žijícím generacím tím, že nabádá, "aby se pracující postavili nikoli zády, ale čelem ke straně" (Podtrženo na stránce I čísla 17, ročníku V., časopisu Svědectví). V této obecné mizerii našeho národního života dostávají "Perspektivy" poučení, že "na dobrou revue je třeba mít ročně aspoň 20.000 dolarů, nicméně kdyby redaktori sami nereflektovali na plat . . . snad by 10.000 ročně stačilo". Poučení dodává, že dobrá revue musí mít prostředky tak bohaté, aby mohla platit i přispěvatele, což "je v dnešních poměrech nutné".

Nuže, řekněme hlasitě, že "Perspektivy" nebudou dobrou ani zajímavou revuí, závisí-li tyto vlastnosti na penězích a na placení příspěvků. Neplacení však ukazuje na ušlechtilost přispěvatelů, kteří plní redaktorův stoleček myšlením nekonformistickým a neoficiálním, myšlením českým. Redaktor nad ním pláče, protože mnoho tohoto myšlení a tvoření neuvidí pro nedostatek prostředků světlo veřejnosti. "Perspektivy" — nač si lhát? — vycházejí v době kruté okupace české mysli oportunismem a kariérismem, v době nebyvalé otrlosti k věčným hodnotám doma a ubohé nedbalosti k české věci venku. Vycházejí v noci — nezapomínají však, že již od půlnoci se rodí den. Nemohouce být pro nepřizeň okolností a lidí revuí ani dobrou, ani zajímavou — již proto ne, že se snaží dívat přes hlavy a břicha nynějších generací do dalekých perspektiv — hledají v sobě trošky talentu a síly, aby se mohly pokoušet o jedno: být českými "Editions de Minuit."

LADISLAV RADIMSKÝ



## KRÁTKÉ LÉTO

Josef Benáček

*A zase voní růže štíhlou nadějí  
z rozkvetlé zahrady a znova zasnoubeno  
se známou dálkou zpívá okno: staré jméno  
odvěkých věcí prokmitává slavněji,  
když burcováním kohoutů a tichem hvězd  
růžová rána probuzena, roztouženě  
uzývají slávu světla. Znova oroseně  
se chvěje křehká tráva podle jitrních cest.*

*A zase cinkot kos a otvírání vrat  
příslibem chleba stoupá tetelivým vzduchem  
v pokojném vlnění se střídá ticho s ruchem  
a horké čelo dne se sklání na obklad*

*chladivé noci. O záštitnou příbuznost  
s květy a prameny se zase opírají  
mé vratké kroky v létem provoněném kraji,  
kde rovnováha doma je a já jen host.*

## V PODLETÍ

Gertruda Goepfertová

Jdu louce na pohřeb.  
Jednoduchý akvarel  
v modré ploše bílé skurny štětcem vyssáté  
papír zvlhka prosvitá  
nejniž zelená.  
Jdu louce na pohřeb.  
Šama v průvodu.  
V smutečním sametu krtek lopatku hlíny hází  
myška zraku uniká (v pozůstalosti hrabala)  
kolem poslední květiny jak nevědomé děti  
za ruce do kola  
kolem dokola  
sedmikráska a čaňí nůsek s heřmánkem, kulaté hlavy  
jetele  
tančt malinké nebo vijí věnce na rakev?

## MŮJ MILÝ MĚSÍCI ZÁŘÍ

můj milý měsíci září  
z dvanácti nejmilejší  
i ty zveš jako velkolepé jaro  
do dálky:  
ale jen po sousedsku  
sny pouštět na provázku  
jak draky z papíru  
přes ploty zahrádek  
jen krátce, políbení, je právě větérek  
ne sbohem, vlnobitím  
na ztroskotanou až za konec  
  
můj milý měsíci září  
i ty zveš jako velkodušné jaro  
na lov pokladů:  
ale je podmračené, pně sirky vypálené  
srší kaštany

*aleje prozářené, korály ověšené  
jdou jeřáby, dívky zasnoubené  
a děti na houby*

*můj milý měsíci září  
i ty se usmíváš  
ne však jak dobrodružné jaro  
ne jako líjak milenec, co si tě obetká  
co si tě do skla zaleje a nevydá  
tak jako v opojení trnka zticha zraje  
tak jako ohýnek, kořeny země z hlíny vytrhané  
srdce co hřeje voňavě a plápolá  
tak jako dveře (hnědě natírané)  
návrátům otvírané zlehka, pomalu*

## **NAŘÍKÁNÍ**

### **na smrt malíře Černého**

Jaromír Měšťan

*Tisíce houslí ladí ke koncertu  
Fialový štětec kreslí první větu  
Smutek sametové šaty navlékají  
Výstřich růže Rozpuštěné vlasy  
Měsíc zlatý náhrdelník  
Smutek stokrát ošahaný pětník  
Nahé ženy Bosí mniši  
Hrozné ticho Ticho které slyší  
Nevýslovný smutek černých bot  
Dutá noc už fouká na jagot  
Bílá rukavice na zátiší*

*Pohozená růže neuslyší  
Město kterým teče řeka  
Anděl dívka která čeká  
Žlutý dopis s rudou pečeti  
Polibky zapadají na pleť  
V proudu vlasů loďky dlaní  
V proudu vlasů loďky dlaní  
Ztroskotání Ztroskotání  
Vlasy rvou si děsné sestry  
Hnízda ptáků nad orchestry  
Jablka jsou rozkrojená  
Touha která jméno nemá  
Růže jež se mění v mořskou pěnu  
Divčí prsty na hřebenu  
Zlatá rybka v rybářově síti  
Měsíc jenž se v hnědém baru zřítí  
Hučí noc z níž teče řeka  
Smutek padá na člověka  
Bude jaro bude duben  
Tisíc nocí Jeden měsíc Hořké lkání  
Nařikání Nařikání*

### **Slovo o spisovatelích**

*"Perspektivy" vzpomínají pětiletého výročí smrti Zdeňka Němečka a uveřejňují úvahu z jeho literární pozůstalosti.*

*Zdeněk Němeček*

Jeden muž řekl, že je na světě velmi málo hrdinů, slušných lidí, že by však měla být většina. Ovšem — nejen na světě v celku, také v národech, v národních vrstvách i v rodinách. Hrdina je zjev mimořádně vzácný, také ho tak snadno nepoznáte, na ulici nebo ve společnosti ti ho třeba nepovšimnete, na klopě nemá řád, ani stužku. Slušný člověk je ten, jenž najde citově i sociologicky správnou míru mezi sebou a svým okolím, jenž nazírá systém plotů, aniž do nich kope, systém mezí, aniž je ve svůj prospěch přenáší, systém slov, jimiž se člověk neponižuje, ani se zistným úmyslem nepovyšuje. Shledá-li však, že plot, mez, slovo jsou položeny nespravedlivě, najde v sobě míru občanské chabrosti, aby to veřejně zjistil a celou osobností se postavil za opravu.

Spisovatelé od dob vynálezu písma měli v ruce mocný nástroj, jímž mohli a často dovedli ovlivnit zástupy lidí. Měli možnost definovat, zařadit slova i činy hrdinů, určit jejich význam a poznávací znamení. Mohli, jestliže to uměli, oddělit věci vážné a dějetvorné od tretek a smetí života. To vše za předpokladu, že sami byli vážnými, nekorumpovanými muži. Ovšem, že i mezi nimi, právě tak jako jinde, bylo málo hrdinů.

Velikost spisovatelů byla v tom, že zpravidla byli v oposici proti držitelům moci, že na nich chtěli vymoci to, o čem řadová pěšáci života pouze snili. Slovem chtěli, aby v řekách života tekla čistá voda, aby se netvořilo bahno

ve vodě stojaté. Byli mezi nimi i dvorní radové despotů, dodávajících machiavellistický rozum knížecím blbcům, ale také mezi nimi byli revoluční, případně otcové revolucí. Byli mezi nimi buditelé spícího národního vědomí, na příklad u nás, v Irsku, ve Finsku. Byli mezi nimi mučedníci, Silvio Pellico seděl na brněnské pevnosti, Dostojevský v Irkutsku, Victor Hugo na Guernsey. Voltaire, ač v korespondenci s císaři a králi, byl dlouho mimo dosah Paříže. Jako muži byli nebezpeční jen málo, bomby neházeli; jako spisovatelé strašně, měli pera. Byli mezi nimi i ničemové, kteří svého nadání zneužili pro nějaké zřejmé zlo — za výhody — a byli si toho cynicky vědomi. Francouz Céline svým psaním způsobil smrt a deportaci tisíců, načež sám utekl z Francie.

Když přišla doba totality, byli i spisovatelé zasaženi totálně. Rozestoupili se na menšinu obhájců svobody psaného slova a na většinu konformistů. Byli tím prvním a zůstali ve své vlasti, bylo na ně útočeno fysicky, dokud nebyli umlčeni nebo zničeni. Někteří odešli do ciziny, aby mohli tvořit — bratři Mannové, Ivan Bunin, Aldanov a jiní. Konformisté se přizpůsobili; režim, jenž sám psát neuměl, použil jejich talentu, jen dodal přesný recept.

Podle receptu psát není lehké, i když režim může také dodat dobře propracovanou ideologii, výroky Marxovy a Leninovy i přesná hesla jako: za nového krásného člověka, čelem k masám, za socialistickou vesnici atd. Najdou se mezi spisovateli vážní lidé, kteří si skutečně přečtou Marxovy a Engelsovy spisy, rovněž výroky Struveho, Plechanova a Lenina — nikoli brožury o nich. Nasáknou ideologií a uznají její klady. Potom, než přistoupí k práci, se rozhlédnou kolem sebe. Mají totiž psát o živých lidech, nikoli o theorii. Tu zjistí, že z Marxe zůstal v praxi skoro jen mohutný plnovous na obrazech, a že sovětská skutečnost, jako vzor pro nový život, je něco zcela jiného. V jejich svědomí se vytvoří konflikt. Měli by ho ztvárnit a přenést na stránky svých knih. Nemohou, nesmějí, tak nezní objednávka. Konflikt tedy ustoupí a nastane konformní psaní. Všechno je bílé nebo černé. Mladý stachanovec by se tak rád prošel s milovanou kolchoznicí, ale ona mu řekne — teď ne, je schůze místního sovětu, bude se hovořit o plánované senoseči. Básníci, kteří v revoluční době prokleli starý svět pytlů peněz a tvořili vzor nového silného člověka, najednou jsou v podivné situaci: mají psát verše na pětiletku, zřymovat stalinskou ústavu, za Stalina života postavit na scénu sama Stalina, musí komponovat kantátu na Stalinův bojový rozkaz. Poněvadž není možno se vysmívat deportovanému kulaku, jenž krvácí tělesně i duševně; poněvadž není možno zbožňovat výbušný motor-pouhou

hru hmoty; poněvadž není možno míchat odvěké milostné city s hospodářskými změnami; poněvadž není možno psát ódy na muže, kteří provádějí reformy nad obrovskými řadami čerstvých rovů — proto je těžko počítat s pomocí čestných geniů, nýbrž jen s prostředními konformisty, jimž lahodí titul spisovatele, nebo dokonce národního umělce a z toho pocházející výhody.

Aristokracie ruských spisovatelů, počínající Gogolem a Bělinským, Gribojedovem a Gončarovem, vždy stavěla vládnoucí třídu zrcadlo před tvář, čímž ukázala prstem na to, co — podle jejich svědomí — je nutno reformovat. Jinými slovy ozvláštnila společenské hříchy a vládnoucí systém, pohnula balvanem svědomí. Kdyby carové byli prosadili konformismus a získali pro sebe jejich pera, nebylo by Gogolů.

Přes všechny předpis a nátlak strany, přes všechnu disciplinu vládnoucí ve spisovatelských sdruženích totalitních států, není možno spoutat fantasii všech umělců. Do jejich knih a sbírek veršů, do jejich her a hudby se dostane prvek osobního vznětu, jenž neodpovídá totalitním potřebám vládnoucí strany. To chce člověka zjednodušeného, poslušného, stádního, úředně uvědomělého, vydestilovaného, oficiálně nadšeného, národnostně a stranicky šovinistického, jednotně hlasujícího, písícího "věrnopodanné" telegramy, hlavně pak jednotně nenávidějících to, co v tuto chvíli je předepsáno nenávidět, nadšeného při častučce, vojenském marši nebo slágru Dunajevského, nikoli však při podezřelé, atonické, režimistům nesrozumitelné symfonii. Když se tento prvek osobního vznětu dostane do umělcovy práce, kdesi vyskočí červená. Padne slovo úchylka, degenerace, tajné spády, buržoasní dictví, reakce. Reakce! Pak přijde vysoký člen strany, třeba Ždanov, a stanoví, jak a co psát, básnit, malovat, komponovat. Najde pojmenování jediné přípustného směru: socialistický realismus.

Konformisté se přizpůsobí, i když se strachem, poněvadž nebojují se svými problémy, nýbrž s hrůzou hledají možné úchylky. Nejsou to volní lidé.

Pak se změní politická situace v Kremlu. Ždanov umře, Stalin umře, políčka šachovnice jsou nově obsazena. Přejde 'poždanovská renesance', obsazená v této větě: smíte kritizovat, smíte kritizovat sovětskou přítomnost. Mladí i starší autoři se vrhnou ke svým stolům s novou vervou a brzo potom představí na stránkách nových knih pochmurný obraz života nových vládců, manažerů — a hlavně nové mládeže, jež se křivě směje při slově "Říjnová revoluce", kterou nazývá romantismem. Vyměnily se třídy, nic víc, nový krásný člověk se nedostavil, přišla chytrácká, rozpoltěná osobnost.

Všechny podlosti — kdesi i lidské ctnosti — staré společnosti existují dál, jen s majonésou jiné barvy. Vyměnili se vládcové, uniformy zůstaly. Ach tak! — zazní výstražný hlas z ústředního sekretariátu, vy jste takhle pochopili! Končí se 'poždanovská renesance', spisovatelé jsou škrtáni ze seznamu členů Svazu, ztrácejí výhody, auta, služebnictvo. Přímou do huby dostává starý žonglér Erenburg za svůj nový, prý cynický román "*Tání*" (Ottěpal). Nastává nová, kulturně-byrokratická reakce.

Tak u nás se 'poždánovština' projeví třeba tím, že se řekne: Dost té družstevně-hornicky-kombajnové poesie, je třeba více věčných citů, na příklad lásky. Ve vyprahlé poušti poesie stranicko-utilitární se objeví několik básní nesporně nadaných umělců. Co se však stane zase teď, při nové reakci na východě? Do jakého escapismu se uchýlí ti, komu se chce zpívat a ozvláštňit city, které nemají co dělat s kamením nauky a střízlivým plánováním života? Není lehký život vážných umělců u nás; hmotně přenádherný je těch, kdo mohou rýmovat na sbírku zákonů a nařízení, kdo se dovedou vyhnout úchyldám dnešním a zítřejším, kdo dovedou psát o nenávisti k těm, koho je předepsáno nenávidět, jako třeba v Kubkových dopisech Mr. Trumanovi.

Snad platí jedna základní věta: zlá nenávist je pocit otroků. Nenávist úřední, předepsaná a politicky určená, je pocit podotroků.

Chtěl bych uzavřít tento neúplný článek ještě poznámkou o těch spisovatelích, kteří jsou mimo vlast, jak se říká v emigraci nebo v exilu.

Neběží-li o členy velkých národů, kteří píšou ve světových, lehce přeložitelných jazycích a svůj význam mají z minulosti (jmenoval jsem již Manny, Bunina, Aldanova), mají věru křížovou cestu. Ihned je někdo zařadí do nějaké politické skupiny a žádá od nich tendenci své ideologie. Mohou se tak lehce dostat do stínohry nereálného politického života mimo vlast. Automaticky jsou bojkotováni těmi druhými. Mají potíže s vydáváním svých knih, neboť jsou v prostředí chudých nakladatelů i když nejlepší vůle. Nesmějí ani snít o tom, aby jejich těžká práce byla slušně honorována, aspoň jako práce sazečova, knihvazače nebo poslíčka. Žijíce v západním světě většinou hezky u dna, vidí ostře, co tu je dobrého a co zlého. Mohli by najít syntesu pro budoucnost, neboť jejich cit k vlasti je bolestně opravdový, jejich touha po lepším uspořádání lidské společnosti a po sociální spravedlnosti, vytríbená životem v obou světech, je rozehrána na vysoké vibrace. Poněvadž však ze zmíněných důvodů mohou psát jen pro sebe nebo pro malou skupinku přátel, zmocňuje se jich zlý pocit marnosti, únavy, rozvátého po kamenitých cestách talentu.

## ***Humanitní a demokratická myšlenka v českém písemnictví***

*Pavel Javor*

Zvolil jsem toto téma také proto, abych odpověděl na nepravdivé tvrzení československých komunistů, že jsou "dědici našich nejlepších kulturních tradic", jak kdysi prohlásil Zdeněk Nejedlý a jak to po něm mnozí opakuji. Humanitní a demokratické myšlenky se objevují v českém písemnictví nikoli až od roku 1918 nebo dokonce až od r. 1948, kdy komunisté v Československu uchvátili moc, hrubě se prohřešivše právě na "nejlepších kulturních tradicích" českého a slovenského lidu.

Počátky českého kulturního a politického života jsou přímo spjaty s přijímáním křesťanství, tedy s typickým projevem humanity, v polovině IX. století. Ideové základy českého duchovního života jsou od samých jeho začátků lidové a humanitní. Přijímání křesťanství v dnešních českých zemích, od jehož počátků uplyne brzo tisíc a jednasto let, bylo velkým dílem nejen náboženským, ale i kulturním a politickým. Manifestační účast lidu na hlásání slova božího ve staroslovanské řeči, vytvořené sv. Cyrilem a Methodějem, byla prvním lidovým kulturním i státotvorným projevem v Říši Velkomoravské i v pozdějších státních a církevních útvarech, v nichž se soustředil český živel.

Křesťanská, humanitní a lidová myšlenka se projevila jasně již v prvních českých literárních památkách přímo souvisejících se životem prvních českých mučedníků — sv. Ludmily a sv. Václava. Křesťansko-humanitní a lidová myšlenka se ozývá v každém literárním zpracování života sv. Václava, především v *Legendě o sv. Václavu*, psané neznámým skladatelem staroslovanským jazykem, v druhé polovině X. století.

V nejstarších dochovaných českých písních duchovních, na př. v písni *Hospodine, pomiluj ny*, (patrně již z IX. stol.) a v t. zv. *Pražských zvonicích hlaholských*, anonymní autoři prosí o "mír a hojnost pro všechen lid".

Čeští anonymní legendisté 13. a 14. stol. líčili první české světce jako orodovníky u trůnu božího, i jako statečné mluvčí politické. (Tak na př. sv. Ludmila je v jedné z českých legend nazývána "božím darem celému národu", jitřní hvězdou" a "jarní prvosenkou". Sv. Vojtěch — první český



biskup-mučedník — je v jedné z nejstarších legend oslavován jako “Slovan” a “rek boží”).

Humanitou, lidovostí a prvými projevy českého nacionalismu je prodchnuta latinsky psaná Kosmova *Kronika země české*, (z poč. XII. stol.), chválící českého knížete Břetislava I. za to, že se nedal zastrašit ani zlákat leskem císařského dvora, a že raději unesl Jitku než by o ni prosil. Podobně *Kronika* “mnicha sázavského”, (rovněž ze 13. stol.) vyjadřuje ústy knížete Soběslava “naději v milosrdenství boží a v zásluhy sv. Kristových mučedníků, sv. Václava a sv. Vojtěcha”, vyjadřujíc naději, že “země českého lidu nebude vydána v ruce cizozemců.”

Od dob posledních Přemyslovců, kdy vlivem německé kolonizace český živel byl ohrožen, humanitní a lidová myšlenka se snoubí s vyhraněnou myšlenkou vlasteneckou. (Tak na př. v české *Alexandreis* čteme: “Němci, již sú zde hoscie, chtie doždati, by na mostě Pražě, jehož böh snad něchá(!), nebude viděti Čecha, i mohlo by se brž státi, by jich nebylo nevidati”). Hrdina této anonymní básnické skladby o deseti zpěvech je křesťanský rytíř proslulý statečností i humanitou, který svými činy připomíná českého krále Přemysla Otakara II. Lidový prvek je zastoupen především početnou skupinou nižší šlechty a drobným lidem.

Také z prvé zachované kroniky psané českou řečí a označované názvem *Kronika Dalimilova*, (z prvé třetiny 14. stol.), se ozývá silný prvek humanitní, lidový a vlastenecký. Autor této kroniky, patrně příslušník drobné české šlechty, horuje pro světskou “spravedlnost a lidskost”, pro lásku k české mluvě a půdě. (Podle Dalimila, kněžna Libuše prý odpověděla českému poselství: “Bude-li vám cizozemec vlásti, nebude moci váš jazyk dlouho trvati”).

V prvních kodifikacích českého práva, na př. (v *Knize Rožmberské*, z druhé pol. 13. stol.), a ve *Výkladu na právo Země České* Ondřeje z Dubé, (z r. 1411), se doporučuje trestat tělesnými tresty jen “buřiče, zrádce a zloděje”, nikoli obecný lid jako takový.

V polovině 13. stol., vlivem četných lidových sekt, usilujících o nápravu duchovních i laických poměrů, se připravovala půda husitské reformaci, jež byla rovněž jedním z nejtýpčtějších českých obrodných snah v duchu lidovosti a vlastenectví. Toto se projevovalo již v působení Husových předchůdců, především Konráda Waldhausera, Jana Milíče z Kroměříže, Matěje z Janova, Tomáše ze Štítného a j. Husitská reformace byla zároveň velkým hnutím nacionálním a demokratickým. Český “Sněm zemský” se

dožadoval ve "Čtyřech artikulích pražských" na německém císaři Zikmundovi "svobody zákona božího", tedy svobody náboženského vyznání, a "přednosti češtiny před němčinou", jednoho z hlavních požadavků kulturně politických.

Ve svém polemickém traktátu *O trojím lidu*, Petr Chelčický zavrhuje společenské kastovníctví a zdůrazňuje demokratickou myšlenku. ("Je-li pak lid obecný opravdu částí těla Kristova, tehdy sedláky, pastýře a chodce mají v největší čest míti, ješto nejmenší sú v uobci".) Pro Chelčického byla celá křesťanská nauka "radostným poselstvím evangelia". Myšlenka humanity, demokracie a lidské spravedlnosti vyniká také v *Hádání pravdy a lži* Ctibora Tovačovského z Cimburka, hejtmana markrabství moravského. ("Kdož v Kristu přebývá, má též tudy choditi, kudy jest On chodil . . . křivdy nemilovati ani žádnému ji nečiniti, ne své, ale Stvořitele chvál hleděti".)

S postupujícím nebezpečím germanizačním, vlastenecká, demokratická a humanitní myšlenka se projevuje v Čechách v četných "chválách" a "obranách" českého jazyka. Mezi nejstarší z nich patří úvod k překladu sv. Jana Zlatoústého *O napravení padlého*. Tento úvod pořídil r. 1495 český právník Viktorín Kornel ze Všehrd a praví v něm m. j.: "Necht' jiní, knihy nové v latině pišíc, skládají, a římský jazyk — vody do moře přilévajíc — šíří. Já knihy a sepsání starých a právě dobrých lidí v českou řeč překládaje, chudého chci raději obohatiti, než-li se k bohatému špatnými dárky a jemu nevďěčnými lísaje, pohrdán býti".

Je značnou zvláštností a charakteristickým znakem českého duchovního života, že demokratická myšlenka se projevovala i po celou éru renaissance a že již v době Karla IV. západoevropský humanismus pronikal do Čech, kde byl přijímán a ztvárňován českým, značně osobitým a "střízlivým" způsobem. V českém písemnictví té a následující éry nalezneme nejednu pozoruhodnou kombinaci a syntesu českého bratrství s humanismem, usilujícím vymanit se z pout středověké scholastiky obrodou antických a prvokřesťanských ideálů. Na sklonku 15. století vznikla řada českých "alegorických" skladeb, v nichž střízlivý a kritický duch české reformace se střetává s radostnějším renesančně-hellénským světovým názorem.

Humanitní, lidově-výchovné snahy české reformace vyvrcholily v díle Jana Amose Komenského, po zásluze nazývaného "učitel národů". Tento "věčný exulant" položil základy k modernímu systému školní i mimoškolní výchovy, založené na křesťanské morálce a humanitní demokracii. Také v 16. a v 17. století, kdy napjetí mezi katolicismem a protestanstvím v českých

zemích vyvrcholilo, vznikla řada literárních děl, představujících "zlatý věk českého písemnictví". A byly to zas především myšlenky humanitní a lidové, které — přičiněním popularizačních snah Daniela Adama z Veleslavína, Jiřího Melantricha a jiných — usilovaly o výchovu nejširších lidových vrstev. Veleslavínův *Kalendář historický*, (z r. 1578), jeho slovníky nebo *Politica Historica* jsou také zajímavým pramenem studia sociologického a hospodářského. Prvé české tištěné cestopisy, (na př. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, nebo Křištofa Haranta z Polžic a Bezdruzic, seznamovaly lidové vrstvy s cizím světem.

Účast českých lidových vrstev na dalším vývoji českého písemnictví rostla úměrně s obecnějším užíváním českého literárního jazyka. (Václav Písecký porovnává "světlost a lepotu" české řeči s řečtinou. Jan Vodňanský poznamenává ve svém *Lactiferu*, že "jazyk český není tak úzký ani tak nehladký, jakož se některým zdá.") Tyto "chvály" české řeči byly předzvěstí jejich slavných "obran", z nichž nedostižným vzorem byla *Obrana českého Jezuity Bohuslava Balbína*, zvaná *Dissertatio apologetica pro lingua slavonica praecipue bohemica*. U jména Bohuslava Balbína a řady dalších katolických kněží je třeba se zastavit a zdůraznit, že t. zv. "protireformace" přinesla také obohacení českého duchovního života a písemnictví. Je třeba zdůraznit, že všichni katoličtí intelektuálové nebyli z rodu Koniášů, a že značný počet představitelů t. zv. "protireformace" působil tradičním humanisticko-vlasteneckým směrem, pomáhaje českému národu unést břemeno germanisace a sociálního útlaku.

Humanistické pojetí národa a vlasti nalezlo silný ohlas na předělu 18. a 19. století. Snahy anglických deistů, francouzských encyklopedistů a německých racionalistů se v českém duchovním i hospodářském životě projevíly se značným zpožděním. Přispěly k odstranění nevolnictví (r. 1781), čímž byl položen základ k aktivnější účasti lidových vrstev na kulturním životě, který byl tehdy doménou poměrně tenké vrstvy česky orientované nižší šlechty a kléru. Když byla r. 1769 založena v Praze "Společnost učená", (několikrát přejmenovaná a r. 1790 přijavši definitivní název "Královská česká společnost nauk"), osvětovým snahám českých intelektuálů se dostalo nové základny vědecko-popularizační.

Téměř všichni čeští a slovenští "buditelé", (z jejichž řady jmenuji alespoň Dobrovského, Jungmanna, Šafaříka, Pelcla, Krameria, Tháma, ze Slováků alespoň Kollára, Palkoviče, Tablice Škultétyho a Bernoláka), pocházeli

z lidových vrstev, což vtisklo osobitou pečeť veškerému jejich kulturnímu snažení. Josef Dobrovský využil návštěvy císaře Leopolda II. v "Královské české společnosti nauk", (r. 1791), aby ho upozornil, že lidové vrstvy českého národa mají značný význam pro stabilitu císařského trůnu. (Nezapomínejme, že jazykem většiny českých vzdělanců byla stále ještě němčina, že Dobrovský psal své *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* německy, a že Puchmajer nazval předmluvu k druhému *Sebrání českých veršů* obrazně "hlasem volajícího na poušti".)

Vlivem moderního, západního, nazírání na funkci státu, církve a lidu, (jak ji ve svých dílech vyličili na př. Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Locke, Spinoza, Herder nebo Kant), kulturnímu dílu českých intelektuálů se dostalo velké posily zdůrazněním kultu individua a lidu. Francouzská revoluce a Napoleonův pochod Evropou byly velkou vzpruhou českému nacionalismu a panslavismu. Klasická antika a herderovská humanita se spojily ve výchovném úsilí Josefa Jungmanna, Pavla Josefa Šafaříka, Jana Kollára a mnoha dalších typicky lidových představitelů českého písemnictví. (V Preslově *Kroku* Jungman napsal doslova: "Národ — to nejsou jen hory a pevné hrady, silné paže a přírodní bohatství, rolnická píle a průmyslnická obratnost, nýbrž a hlavně: svobodné pěstění umění a vědy, spojující učené i neučené vrstvy národa".) Kollárova *Slávy dcera* je rovněž pozoruhodnou syntésou národních, panslávských i obecně-lidských vlastností duchovních i fyzických.

Lidový a humanitní charakter mají také počátky české práce ryze vědecké, ať již konané z iniciativy "Královské české společnosti nauk", "Ústavu polytechnického", "Společnosti vlasteneckého musea v Čechách" nebo z podnětu četných jednotlivců.

Romantická éra se svým kultem individuality, přírody a prostého lidu, jen ještě více zdůraznila a rozšířila humanitní a demokratickou myšlenku českého písemnictví. Přední čeští romantikové (Mácha, Čelakovský, Erben a j.) byli rovněž typickými představiteli českých lidových vrstev, z nichž vyšli a z jejichž tradic tvořili. Rok 1848 se svým "Všeslovanským sjezdem" v Praze, rok označovaný za "jaro národů", rozšířil humanitní a lidový charakter českého písemnictví o jasně formulované požadavky národně- a státně-politické. F. L. Rieger zdůraznil, že slovanské národy představují v rakousko-uherské monarchii více než jednu polovinu veškerého obyvatelstva. František Palacký, Karel Havlíček Borovský, Jan Neruda nebo Sva-

topluk Čech dali své dílo zcela do služeb myšlenky humanitní, demokratické a národní. Vlivem západního myšlení, jež se tak manifestačně projevil r. 1848 v Praze, český národ dozrával rychle k typicky lidovému pojetí funkce národa a státu.

Havlíček zdůrazňoval, že národ není stvořen pro panovníkovu libovůli. Němcová vložila budoucnost národa do rukou vzdělané a politicky uvědomělé ženy-matky. Neruda a Hálek zdůrazňovali humanitu, vlastenectví a lidovost za hlavní pilíře národního života. Také Holeček, Heyduk, Sládek, Čech, Herben, Nováková a řada dalších spatřovali v lidových, zvláště v rolnických a dělnických vrstvách pramen obrodné síly národa. T. G. Masaryk tušil existenci jakési "neviditelné církve", společenství jedinců, usilujících o naplnění nejvyšších ideálů národních i všelidských. Podobným směrem je naplněno také dílo Sovovo, bratří Mrštíků, Durychovo, Kříčkovy, Tomanovo, Bezručovo, Benešové, bratří Čapků, Zahradníčkovy, Čepovy a desítek dalších spisovatelů. V českém písemnictví staré i nové doby bychom sotva našli významného spisovatele, který by byl nepřijal myšlenku humanity a demokracie za jeden ze základů svého filosofického názoru.

Český národ dospěl k masarykovskému ideálu humanitní demokracie tisíciletým organickým vývojem. Osudný "únor 1948" nebyl dovršením, ale násilným přerváním tohoto vývoje. Českoslovenští komunisté nejsou "dědici nejlepších našich kulturních tradic", jak o sobě samolibě prohlašují. Nebojují o "duši národa", ale vyhýbají se střetnutí se s ní. Duše českého lidu byla a je duší evangelickou, humánní, křesťanskou dílnou, prahnoucí po ideálech pravdy, lásky a spravedlnosti.

Husitská revoluce na čas přetrhla duchovní pouta českého lidu se Západem. Tehdejší církevní i světská moc odsoudila český národ jako národ "hereetiků". Německá šlechta a byrokracie se zmocnily na třista let nadvlády. Duchovně českým zůstal jen drobný lid v městech a na vesnicích. Tento lid, zbožný a demokratický, čekal na vhodný okamžik, aby odstranil vše nehumánní, cizí a nedemokratické. Po roce 1848, kdy se česká duše projevila manifestačně, se ani zvýšenému rakousko--uherskému absolutismu a centralismu nepodařilo duši českého lidu zlomit a umlčet. V šedesátých a následujících letech min. století, kdy i čeští politici usilovali o uznání práv "České koruny" v jejím předbělohorském významu a rozsahu, nová básnická generace, v čele s Janem Nerudou, přijala humanitní a vlastenecký program za svůj ideál.

V téže době Tyrš a Fügner zdůrazňovali, že národ nežije jen slavnou minulostí, ale že je třeba fysicky i duchovně silnou přítomností zajistit jeho budoucnost. Havlíčkova, Tyršova a Čechova generace již nepojímaly národ pouze historicky, ale také ethicky a dynamicky. T. G. Masaryk očistil svým vědeckým a politickým dílem český humanitní a demokratický program od romantické mlhoviny a vtiskl mu pečet' jasného programu výchovného a politického, v duchu ideálů nábožensko-reformačních.

Bylo kdysi řečeno: "Co roste — nekřičí". Duše českého lidu, jež promlouvá z historie českého písemnictví, "roste a nekřičí". Roste v tichu českých polí, nad střechami staré Prahy, v pracovnách českých intelektuálů, kteří "věrní zůstali". Rostla a roste ze své vlastní síly, z vlastního genia.

Končím tento skromný příspěvek dvěma myšlenkami cizími, neboť bych sotva našel lepší výraz pro podobnou myšlenku vlastní. Josef Čapek napsal: "Budou se vydávat za ústa a rámě národa, za jeho plnomocníky: ale právě to, co bude pod nimi trpět, co budou políčkovat obrněnou pěstí a šlapat kovanou botou, právě to bude národ! V národě však je vždycky něco věčnějšího než v jeho škůdcích; co nemůže být do poslední jiskřičky udupáno a co neskonává: mravní síly".

A F. X. Šalda uvažoval o duši národa takto: "Stává se, že ve velikých, rozhodných chvílích, národ vídává hlouběji než jeho ta která dočasná vláda. Neboť národní duše jest něco, co není vyčerpáno státní formou, ba ani ne jazykem, uměním, církví, hospodářskými a civilizačními institucemi, ano ani ne rasou; to všechno jsou jen její dočasné výrazy a její vnějšíkoví nositelé, ne její podstata; ta je ukryta hluboko pod nimi. Duše národa ve své temné, tvárné síle dějnotvorné jest zřejmě rázu mravního a ideálního". — Potud F. X. Šalda.

A klademe si otázku: kdo by chtěl trvale spoutat nebo zabít tuto lidovou a humánní duši národa?

---

Článek je podstatnou částí anglického projevu, předneseného na sjezdu SVU ve Washingtonu letos v dubnu.

## **Maliřka Toyen**

*Jaroslav Jíra*

Milá Toyen, není to snad právě galantní, a zejména ve Francii, kde žijete a která se vám stala druhou vlastí, připomínat o někom, že na něho uhořel věk Abrahamův, Methusalémův a nevím jaký. Proto Francouzi neoslavují, a zejména u dam, jejich padesátku a tím méně šedesátku. Věk u dam se zde zastavil, řekněme ve třiceti letech.

Ale což platno, když neúprosná kalendářní data v různých slovnících o Vás hlásí, že dne 21. září 1902 se narodila v Praze malířka Marie Čermínová, uměleckým jménem Toyen. I neuvěřitelné je tedy pravda, jako je pravda, že Vás vidím a sleduji přátelsky, stále mladistvou a svěží, už dobrých 40let, od vstupu do Devětsilu. Po našem českém zvyku je tedy nutné vzpomenout Toyen a její už šedesátky. Odpusťte a nehoršete se příliš na mne. Zdá se mi to jedinečně vhodná příležitost zrekapitulovat Vaše dílo. Malíř Degas řekl, že je poměrně snadné mít génia ve dvaceti letech, ale daleko těžší mít talent v šedesáti. Je to jako ušíté na Vás.

— —

Toyen se vrátila bouřlivácky do pražského uměleckého světa jako mladičká ještě posluchačka Umprum školy, a Karel Teige, který dovedl najít a sdružit kolem sebe mladé talenty, ji přijal s obdivem. Přivedla s sebou Jindřicha Štýrského, se kterým se poznala r. 1921 na Korčule v Dalmácii, Jiřího Jelineka, a spolu s nimi tvořila páteř nové umělecké skupiny. Vladislav Vančura dal skupině jméno *Devětsil* podle zázračné byliny léčící devatero neduhů, a básník Seifert nazval "Manku" francisujícím jménem Toyen, které jí zůstalo.

Už na první výstavě Devětsilu "Bazar moderního umění" se stala dvojice Štýrský-Toyen skutečnou štikou v rybníce našeho poválečného výtvarného života a jejich úspěchy, domácí i mezinárodní, rychle rostly. Ne nadarmo žila Toyen v intimitě mladých básníků kolem Devětsilu, Wolkera, Seiferta, Nezvala, Biebla, neboť celé její umění je od začátku prochnuto poesíí. Programovým heslem *Devětsilu* bylo: "Báseň se čte jako moderní obraz a

moderní obraz se čte jako báseň." A Štýrský a Toyen začali doopravdy básnit barvami. Už jejich první obrazy na výstavě měly neobvyklé poetické kouzlo. Štýrského "Simoneta" a čarovné obrazy Toyen sdružovaly obraznost s milostnou pohodou duše.

Rozhodující vliv na umělecké vytváření obou měl jejich společný pobyt v Paříži od r. 1926 do r. 1929, styk a přátelství s mladými umělci a literáty. Oba se účastnili mezinárodní výstavy "L'art d'aujourd'hui" na podzim r. 1925. Tam si jich všiml mladý mecenáš a přítel moderního umění Charles de Noailles, a zakoupil jejich obrazy, které visí v jeho dnes už možno říci historickém museu moderního umění na ostrově Hyères proti Toulonu.

Příštího roku uspořádali oba výstavu ve svém ateliéru v Montrouge a r. 1927 v galerii Vavin na Montparnassu. To byla leta, kdy kolem básníků Aragona, Eluarda, Péreta a výtvarníků v čele s André Bretonem se rodil surrealismus, který tolik ovlivnil mladý výtvarný a literární svět. Na rozdíl od některých francouzských surrealistů, kteří šli často hlavně za lacinou senzací, Štýrský i Toyen od začátku přijímali surrealismus jako vážné umělecké úsilí. Jejich umění, a hlavně u Toyen, se opírá o sugestivní zdroje poesie. Proto nazývají svůj směr poetismus, který jim nejlépe přiléhá. Označení "artificielismus", které mu dal později Teige, chtělo zdůraznit umělé vyvolávání dojmů rafinovanými, trochu umělostkářskými prostředky malířských způsobů a techniky.

Štýrský přímo vymýšlel pro každý obraz nový výtvarný rukopis, nanášel pastózní barvy, rozprašoval je lehkou fixází, užíval koláže, fotomontáží a pod. a dociloval tak arficielního přeludného dojmu a síly.

Toyen naproti tomu se inspirovala reálnějším podvědomím věcí a tvarů, a vytvářela obrazy křehké krásy, pohybující se téměř vesměs v kouzelně říší irrealní skutečnosti a lyrických vidin. Třebaže její obrazy mají realisticke názvy jako *Fata morgana*, *Ústřicové pole*, *Korálový ostrov*, *Stříbrné moře*, *Tůně*, jsou to spíše dojmy, barevné feeerie, snové básně nadvědomého světa a otvírají nové citové oblasti myšlenek a poznání. Obestírají skutečnost poesíi.

Když se koncem 20. let vrátili do Prahy, uspořádali několik výstav, zejména v Aventinské mansardě, které je zařadily mezi naše přední moderní umělce. Spolupracovali v revui *Zvěrokruh*, později v *Kvartu* a zúčastňovali se mezinárodních surrealistických výstav. Oba zůstali věrni surrealismu i za války, když z politické oportunitý před nacisty se tak mnozí, jako Nezval, od



ného hlučně odloučili. Toyen zůstala věrna sobě i přátelskému odkazu Štýrského, který zemřel za okupace, a Teigeho a hned po válce se vrací do Paříže, kde je trvale usazena od roku 1947.

Pařížské prostředí na ni působilo šťastně, poněvadž zde mohla a může v plné osobní i tvůrčí svobodě, nikým neusměrňována, dávat průchod své fantazii. Jestliže Štýrský byl svým rodovým původem rozumář, blouznivec, až fantast, Toyen ztělesňuje přímo výtvarný ideál surrealismu, to znamená umění zároveň realisticky věcné a poetické. Něha srdce i zraku, malířsky suggestivní výraznost a milostná pohoda duše.

Tato básnický emotivní stránka jejich obrazů ji snad nejvíce odlišuje od ostatních běžných i předních malířů v Paříži. Už názvy jejich dnešních obrazů, *Mythus světla*, *Loukyně*, *U zlatého kola*, *U zlatého stromu*, *Meluzína*, *Náměsíčnice*, *Všecky živly*, *Bílá dáma*, *Hlasy lesa*, *Vstup do ticha*, *Samet probuzení*, *Noc za nocí*, *Slavík a noc*, *Zdálo se mi, že vidím vlast'ovku*, *Na rozcestí ticha*, vyvolávají samy o sobě básnivé a snové představy. Jsou opravdu dojmavé a básnické. Přičleníte-li k tomu ještě její nevšední a zcela nečekané harmonie barevné, můžete si zhruba učinit představu o nynějším nadvědomém a nadrealistickém světě malířky Toyen, plném jemné subtilní krásy a zpěvně čarodějného úsvitu poesie.

"Barvy se daly do zpěvu, tekouce po plátně", jak o ní napsal Seifert.

Vedle Toyen malířky je třeba všimnout si též Toyen kreslířky. Neboť Toyen dovede úžasně jemně a přesně kreslit, jak víme z jejich nesčetných knižních ilustrací u nás doma i z její kresebné činnosti v Paříži. Po válce vystavovala v Paříži cyklus protiválečných kreseb, cykly *Střelba*, *Den a noc*, které by stály za širší poznání.

Od r. 1947 pořádá Toyen téměř pravidelně každého druhého roku výstavy vyhledávané přáteli jejího umění. Každá její výstava je doklad nových objevů a nových možností. Obec jejich přátel, kterým její obrazy nejsou hádankami, nýbrž řečí srozumitelnou, řečí sváteční, stále roste.

Historikové a kritikové surrealismu, André Breton, Benjamin Péret, Marcel Jean, Charles Estienne, Edouard Jaguer, Charles Diehl, Patrick Waldberg, Yves Elléouet, Georges Goldfayn a j. ji řadí mezi nejpřednější světové představitele surrealismu a moderního umění. Doma ji škrtili ze seznamu umělců a vyřadili z galerií . . .

Básnický zakladatel surrealismu André Breton napsal před časem ve smutku

nad předčasným koncem českých surrealistů: "Naštěstí nám zůstala Toyen." Ed. Jaguer napsal nedávno k její poslední výstavě: "Toyen nám odhalila svět snu a tudíž viditelné skutečnosti a připravila nám dokonalý, navršený svátek. Země, ve které se odehrává tento svátek, je jediná, kterou uznáváme za svou."

Jsou to před šedesátkou mladistvé Toyen snad nejlepší slova uznání úcty a obdivu k magicky čarovné představitelce "svátečního umění", naplňujícího náš život dokonalým svátkem. Díky, Toyen!

## ***Učí se Vaše dítě česky a proč?***

*Marie Dolanská, Ed. D.*

*Úvahy a poznámky o našem pokusu v Bostonu Mass., USA.*

S touto otázkou setkáváme se dnes v exilu často, nezřídka odpověď zní: "Nač, vždyť se do Československa asi nikdy nevrátí." Dejme tomu, že ne. Proč jsme se tedy my učili na středních školách na příklad latině nebo řečtině? Měli jsme v úmyslu vrátit se do starého Řecka či do římského imperia? Jistě ne. Jaký byl tedy účel? Mluvit tyto jazyky plynne? Nemýlím-li se, málokdo z nás mluvil či mluví plynne řecky nebo latinsky. Ani naši profesori tuto znalost zpravidla neměli, ale byli-li dobří učitelé, naučili se od nich studenti mnohemu — hlavně získali pochopení antické kultury jako základu kultury dnešní, získali "cit" pro podobnost mezi jazyky, který jim jistě byl užitečný pro studium moderních jazyků.

Hlavně z těchto důvodů založili jsme zde v Bostonu na podzim 1961 českou školu. Máme prozatím 13 žáků (od 3 do 9 let) a scházíme se v sobotu dopoledne od 10:30 do 12 hod. Máme dvě oddělení — mateřské či předškolní a elementární, kde též učíme základům čtení.

Naším hlavním účelem prozatím není naučit plynne konversaci — to by byl zatím úkol příliš těžký pro učitele i žáky (zvláště pro děti ze smíšených manželství), a vedl by časem k znechucení všech. Snažíme se učit děti tak, jak se každé nemluvně učí mateřskému jazyku — t. j. nejdříve poslouchá, chápe mnohé z kontextu a ze situace, a pomalu začíná rozumět, co dospělí říkají, dávno před tím, než-li je schopno samo mluvit. Mnohemu se naučí ze snadných říkadel, písniček a her — bezbolestně a přirozeně. Pak teprve

přichází tvoření snadných slov a vět, a o mnoho později čtení a nakonec psaní. (Viz: "Doporučení a návrhy pro učitele", o nichž referujeme ku konci tohoto článku.)

A zde se nám naskýtá neomezené pole, hlavně pro začátek — totiž seznamovat děti s československým folklorem, zvyky a obyčejí, a s československou kulturou vůbec, stále zdůrazňující podobnost s kulturou západního vzdělaného světa. To, nač si mnozí rodiče stěžují — že totiž dítě nechce mluvit česky nebo se dokonce ani přiznat, že je československého původu — to je právě neznalost československé kultury, nemístný stud či lépe řečeno strach z něčeho neznámého nebo hodně odlišného. Překonáme-li neznalost, překonáme i strach či stud; konečně, což historie Spojených států? Stydí se Američané za to, že bojovali a tak se osvobodili od cizí vlády? Nebo za to, že si vytvořili a vytvářejí svoji kulturu odlišnou od anglické a evropské vůbec? Jako exulanti či emigranti musíme překonat onen příslovečný československý pocit méněcennosti a maloměšťáctví, a překonáme-li ho v sobě, překonáme ho i v našich dětech.

Nemám na mysli falešné velikášství. Ale nebojme se přiznat si, že na to, že je nás na světě tak málo, a že jsme museli od nepaměti prodělávat boj o svoji samostatnost (a snad právě proto), dali jsme světu víc, než mnohé velké národy. Co by za to na příklad Američané dali, kdyby se mohli pochlubit vlastní universitou, založenou již v r. 1348, nebo kdyby měli za svého rodáka takového Husa, Komenského, či Smetanu v hudbě nebo Čapka v literatuře? A jak by asi dnešní svět vypadal, kdyby se byl stal náš Tomáš Masaryk prezidentem Spojených států? O následcích je dnes možno jen spekulovat. Skoro všechna Masarykova a Čapkova díla jsou přeložena do moderních světových jazyků. Není to ohromná poklona československé kultuře?

Vraťme se na okamžik ke Komenskému. Všichni, kdož studovali americkou pedagogiku ví, jaké vážnosti se těší "J. Amos Comenius" v americké historii pedagogiky, a jak se moderní americké výchovné metody stále a stále vracejí k tomuto "učiteli národů". A nejen Američané si váží Komenského a tradice, kterou založil. Přečtěte si na příklad dopis, který nedávno napsal Rostoslav Pletněv, ruský emigrant a doktor Karlovy university, a dnes přednosta slovanských studií na francouzské universitě v Montrealu. Dr. Pletněv píše mezi jiným: "V kulturních dějinách Evropy neznám . . . žádný jiný národ tak silně a oddaně zaujatý problémy a úkoly pedagogickými, v nejširším významu tohoto slova, jako jsou Čechoslováci." Zdůrazňuje

znovu, do jaké míry se všichni naši velikáni zabývali problémy výchovy, a jak všichni, počínaje Dobrovským a konče Masarykem a Drtinou, navazovali, často i nevědomky, na dílo Komenského. A závěrem, Dr. Pletněv píše: “. . . dnešní česká kultura je odkazem “kantorů a muzikantů”. V tomto odkazu se projevuje tvůrčí genius českého ducha. A v něm je i kus velké naší dnešní naděje. Duch výchovy je duchem věčně revoltujícím. Je to duch věčně hledající a věčně nespokojený.”

Jsmo-li takovým národem vychovatelů, můžeme si dnes vůbec dovolit v této tradici nepokračovat a nepřipravit naši mládež tak, aby z ní vyrostli ti nejlepší “propagátoři” československo-světových vztahů? Naše mládež v Československu tuto možnost prozatím nemá. Proč tedy my, kteří žijeme v cizině, nemáme jít ve stopách Komenského, kterému, jako vyhnanci, byla dána možnost udělat pro svět a pro národ nesčetněkrát více, než-li kdyby byl zůstal ve svém rodném moravském městečku?

Tomuhle všemu a mnohému jinému můžeme učit naše děti v českých školách, ať už česky či anglicky, či jiným jazykem. Loyálnost k zemi, která nás přijala naprosto nevyklučuje loyálnost k národu, z kterého jsme vyšli. Kdosi nedávno velmi výstižně napsal: “Snažíme-li se ze všech sil přestat být tím, čím jsme byli a stát se něčím jiným, skončíme nakonec tím, že nebudeme ničím.”

A čím jsou tedy naše děti? Jsou prozatím individuálními osobkami, dětmi československých rodičů, nebo dětmi ze smíšených manželství. Nemůžeme prozatím o nich říci, že jsou uvědomělými Čechoslováky, či Američany, či Francouzy, či Australany, nebo čímkoliv jiným. Jejich osobnosti se teprve vytvářejí, “vyklubávají”, a záleží na rodině a na školách všech stupňů, jak se jejich osobnosti vytvoří. Budou z nich “dobří” a “slušní” lidé — jak to říkával Tomáš Masaryk o takových lidech, kterých si vážil? Úkolem rodiny a školy je především výchova takových “dobrých” a “slušných” lidí, nikoliv dresura v tom či onom předmětě. A jak tedy naložit s otázkou tak zvaného “odnárodnění” či “ponárodnění?” Věřím, že výchova k základnímu lidství již v sobě zahrnuje úctu a lásku ke všemu dobrému v národě vlastním, jakož i úctu a lásku ke všemu dobrému na této zeměkouli. Zde v Bostonu jsme měli čest poznat dámu, rodilou Američanku, která věnovala většinu svého života sociální práci, a to hlavně pro Československo; její práce byla i oceněna vládou naší První republiky — byla vyznamenána řádem Bílého lva. Můžeme o ní říci, že se “odnárodnila” Americe, nebo že se počestila? Sotva. Ona to vyjádřila velmi prostě: “America is my home, and Czechoslovakia is

my sweetheart." Národní cítění — to je především čin, užitečný skutek, nejen znalost jazyka či kultury, nebo jen náhoda narození. A zase přichází na mysl Masarykův výrok: "Vlastenectví je čin, vlastenčení je fráze." Jsou mezi námi též exulanty či emigranty (díky Bohu, je jich velmi málo), kteří sice dovedou mluvit bezvadně česky (když se jim to hodí), ale kteří, zdá se nám, by prokázali Československu velkou službu, kdyby nikdy své mateřštiny nepoužívali, a kdyby si své typicky české jméno změnili třeba na čínské nebo indiánské. Odnárodnění? Nemyslím. Tito lidé se nemohli odnárodnit, protože vlastně nebyli "slušnými" lidmi, a tudíž nebyli ničím.

A nakonec: *Výzva k Vám všem*, bratrům Čechoslovákům v cizině. Díky Bohu, je mezi Vámi mnoho významných spisovatelů, básníků, vědců, znalců folkloru, historiků, malířů hudebníků atd. Prosimе Vás, potřebujeme *knížčky pro naši mládež*, a to aktuální, zcela krátké, s vhodnými ilustracemi, nebo i s vtipnými karikaturami (nebojme se jich — vzpomeňme jen na světovou popularitu knížek bratří Čapků.) Knížčky mohou být krátké a přehledné (jen jako příklad uvádím knížku Arne Nováka: *České písemnictví s ptací perspektivy*) — ovšem ve snadném slohu a v základním slovníku moderní češtiny (pro děti od 6 do 14 let.) Bylo by dobře mít kratičkou historii čsl. národa, historii literatury, umění, hudby, a též něco o životě "obyčejného člověka" ve svobodné republice. Též básničky, pohádky a povídky, a to moderní, vtipné a bez strašidel — a to zase v nejzákladnějším slovníku. Čapkovy pohádky jsou výborné, ale pro začátečníky někdy obtížné. A konečně písničky psané výhradně pro děti — třeba takové, jaké kdysi napsal Jaroslav Křička a které, pokud víme, nejsou prozatím k dostání. Stačila by levná, třeba mimeografovaná vydání, aby si to každá česká rodina mohla koupit. Na detailech nezáleží, ale potřeba takové literatury je velmi naléhavá. Pokud něco takového již v exilu existuje či se připravuje, prosíme o informace, kde a jak objednat. Víme, že všichni děláte záslužnou práci ve světě "dospělých", ale prosíme, nezapomínejte na naši mládež, která v cizině stále přibývá. Návrhy a komentáře k této naší výzvě budou velmi vítány.

## TECHNICKÉ POZNÁMKY, ZKUŠENOSTI A BIBLIOGRAFIE

1) Pro nedostatek nebo nedosažitelnost lepšího materiálu připravili jsme si sami malou metodiku nazvanou "*Doručení, návrhy a připomínky učitelům českých doplňovacích škol*". Tato metodika též obsahuje bibliografii vhodných dětských knih a seznam vybraných referencí k říkadlům, básním, písničkám a tancům s doporučeními, jak a kdy je použít (vzhledem k vy-

spělosti žáků, k ročním obdobím a svátkům, atd.) Netvrdíme, že příručka je dokonalá a že byla napsána "s konečnou platností". Vaše další doporučení a myšlenky budou vítány. (Metodiku je možno objednat prostřednictvím redakce "Zpráv SVU", cena 75c s poštovným.)

*Zkušenosti:* Nejvíce se nám zatím osvědčily snadné písničky, tanečky, *Říkadla* s ilustracemi Jos. Lady, dále (pro poslech) některé básničky Halasovy (z knihy *Dětem*), a z knihy Jana Čarka: *Srdce potěšení*. (Viz vybrané reference výše uvedené.)

2) Pro vyučování čtení používáme *Slabikář*, vydaný Sokolským pomocným výborem v New Yorku, 1958, cena \$ 1.50. Slabikář je velmi dobrý a, pokud víme, zatím nejlepší, jaký možno dostat.

*Zkušenosti:* Děti rády čtou, jelikož čtení fonetické češtiny se jim zdá velmi snadné ve srovnání s obtížemi anglického textu. Je však nutno děti trochu "zpomalit", a stále zdůrazňovat porozumění významu českých vět, které jim někdy uniká.

3) Každá lekce je vypracována dopodrobna předem, a každé dítě dostane kopii pro procvičování a opakování během příštího týdne. Hodiny tvoříme kolem ústředních témat (na př. Vaříme oběd, Domácí zvířata, Vánoce, Zimní sporty, atd.) Lekce budou vydány počátkem léta pod názvem *Návrhy lekcí* (cena asi \$ 1.00) a požádáme zase redakci *Zpráv SVU* o laskavou pomoc s distribucí.

*Děkuvzdání:* Práce, do které jsme se zde pustili na podzim 1961 by se byla nepodařila bez pomoci mnoha oddaných jednotlivců. Předně díky vám všem krajanům, kteří jste nám pomohli morálně, finančně, darováním hraček, knih a pod. Zvláště díky manželům Sukovým a Mrs. J. P. Lane za práci a cenné zkušenosti. Mnoho díky naší neúnavné krajanice, paní Ilce Williamsové, která, nejen že zapsala své tři děti do české koly, ale laskavě se ujala funkce tajemnice a pokladní, čímž znovu dokázala, že dosud neztratila nadšení pracovat pro českou věc, a že nezapomněla na zemi, kterou opustila asi před 14 lety. Vřelé díky též paní Zdeňce Pákové, která se nadšeně a úspěšně ujala vyučování starších dětí. V mateřském oddělení pomáhaly a pomáhají: Paní F. M. Koháková, rodilá Američanka, která se se svými dětmi učí nadšeně a úspěšně česky; dále paní A. Moravcová, paní M. De Natale, paní Jarča Jaffa-ová, sl. Iva Mostecká, sl. A. Jordánová a slečny Budínovy. Díky vám všem a též Dr. E. V. Kohákovi za laskavou pomoc s přípravami školních materiálů a za konstruování poznámky k tomuto článku, jakož i všem rodičům, kteří přispěli myšlenkami k těmto *Úvahám*.

## ***Jak se žije a myslí na českých vysokých školách?***

*Zdeněk Jasný*

Jako celý život za železnou oponou, tak život na vysokých školách by bylo možno označit slovy "Hra na dvojí tvář". Sám orgán Československého Svazu Mládeže, *Mladá Fronta*, si postěžoval kdysi, že většina mládeže je pasivní a že "aktivitu či zapojení se do budování socialismu", projevuje jen v momentech prověrek, rozhodnutí o dalším postupu a podobně. Tak prý rodiče chvátají zapsat děcko do Pionýra (komunistická organizace pro ty nejmenší), aby se dostalo do Jedenáctiletky (náhrada za gymnasium), kde opět většina se neprojevuje nikterak aktivně. Teprve nějaký čas před výběrem na vysokou školu vstupuje do ČSM. Vyjde-li to a dostane-li se na vysokou školu, historie se opakuje, při čemž aktivita (účast na brigádách a pod.), se stupňuje před ukončením studia, kdy se rozdělují umístěnky. Kandidátů a vůbec členů strany je mezi mládeží prý žalostně málo. Vysvětlení nachází *Mladá Fronta* v sáhodlouhém rozboru, že dnešní mládež prý bere "veškeré vymoženosti" za přirozené, a necítí tu pravou vděčnost k rodné straně, která jí vybojovala takový bezstarostný život; jen v pár řádcích sebekriticky přiznává, že činnost některých mládežnických organizací je příliš suchopárná . . ."

Tož až potud *Mladá Fronta*, a dále jsou jen mé osobní postřehy, které patrně budou subjektivní, ale jinými býti nemohou, neboť pisatel, ač odříkával z paměti poučky dialektického a historického materialismu, nemohl nevidět lidi svýma očima.

Jestliže žák měl štěstí, že nikdo z jeho blízkých příbuzných se "neprojevil nepřátelsky proti lidově demokratickému státu" a absolvoval shora uvedenou škálu aktivity, octne se v posluchárně vysoké školy. Většinou to bylo každému neuvěřitelné, a dotyčný si myslel, že je zde stejně asi omylem, že ho špatně "prokádروvali" a na úpěnlivé prosby rodičů začne třeba i nosit na kabátě znak ČSM. To vše trvá jeden až dva měsíce. Zjistí k velké radosti, že takových omylů bylo více, odznak se zahodí a nastává normální hra: s dobrými známými otevřené přátelství, kamarádství, s "uvědomělými" jen nejnnutnější konverzace. Železná opona se nezavírá tedy jen na Šumavě a

Krušných horách, leží všude v týlu, mezi mnou, studentem, a mezi Tebou "studentem", agentem STB (Státní Tajná Bezpečnost).

Jedním z nejtrapnějších zážitků bývají přednášky z Marxismu-Leninismu a ještě horší semináře z M.-L., kde studenti mají diskutovat na témata, probírány na přednáškách. Základní učebnicí byly *Dějiny VKS* (b) Vsesvazové Komunistické Strany (bolševiků), které však daly studentům něco, co snad by potřebovali i diplomaté na Západě. Na příklad poznání, že politika NEPu z let 30-tých a mírová koexistence nyní je podobná jako vejce vejci. Studenti musí též psát výtahy z knih Lenina a Stalina (onoho času) — to vše ze studentů mohou dostat: diskusní příspěvky, napsané cáry papíru o nutnosti třídního boje, ale nemohou vymoci dosud to pravé — *aplikování Marxismu-Leninismu na praktický život*. Stále se objevují v novinách nářky, že ten a ten student, budoucí pedagog, ačkoliv "výborný v M.-L.", byl spatřen v kostele a podobně.

Studenti tráví část prázdnin na povinných provozních praxích či brigádách. Zde v přímém styku s pracujícím lidem si většina odnáší jiné dojmy než by Strana a vláda chtěly. Dělníci bez obavy vzpomínají na příklad na bývalého soukromého zaměstnavatele, který s nimi zacházel daleko lidštěji, než nyní dělnický ředitel. Jinde opět "... víte, on byl teda také hrozný, ale nyní je to tisíckrát horší ..." nebo i "... já teda v partaji byl, ano, když se bojovalo proti nim, vykořisťovatelům, ale vždyť teď nás vyssávají ještě hůře; však já jim to také řekl a hodil jsem jim legitimaci pod nohy". Tito lidé se nebojí tak, jako střední vrstva, která se třese o své "lepší" místo.

Podobné "rozčarování" přichází při výcviku studentů ve "Vojenské přípravě". Během školního roku soudruzi důstojníci straší své podřízené "... nu, počkejte, až budete o prázdninách na cvičení, to poznáte, co je vojenský život, vystupování." Co studenti opět poznali bylo, že vlastně oni jsou daleko nejposlušnější "kanonenfutter", neb při sebemenším poklesku hrozí studentu vyloučení z celého studia. Zatím však normální vojáci naprosto nežijí v neustálém nadšení chytit "imperialistického špiona", či položit život za socialismus. Těžko se zapomíná, když vyjukaný nováček slyší a vidí, jak četa vojáků na Politicko-výchovné světlici při čištění zbraní si prozpěvuje "... až tu budou hoši z JUESEJ (USA), tak nám bude opět hej", a podobně.

Jsem přesvědčen, že každému, kdo žil *delší dobu* pod komunistickým zřízením, je jasné, že tam idee komunismu přestaly inspirovat a zdrcující většina



lidí a studentů je proti. Horší však to je s otázkou *pro co* jsou tedy. Vynucená aktivita, Švejkovina, či dokonce v nejlepším případě pasivita není sto vybudovat řízení nové, lepší.

Společným znakem mladých lidí protikomunisticky smýšlejících je nenávist ke lži, k jakékoliv přetvářce. Jelikož toto je právě to, co vlastně většinou musí provozovat během normálního dne, snaží se mladý člověk býti tím více upřímný k sobě samému. Klade si otázku: jestliže komunismus vůbec vznikl, musel mít předpoklady opravdu hmotné bídy lidí, kteří v něm viděli spásu. Není možné, aby vznikl *jen* z nenávisti. Jakmile se však dostane k moci, za zabezpečení kusu chleba, žádá bezpodmínečnou poslušnost, rovnající se nárokům feudalismu . . . V čem chybila tedy demokracie předcházející, která dávala možnost každému se rozvíjet podle svých schopností, chráníc práva jednotlivce? Těžko říci, že chybovala demokracie, chybovali lidé . . . Chybovali hlavně v tom, že nepochopili, že nebude-li pomáhat nezištně jednatelce jednotlivci, skupina skupině, národ národu, není možný *plynulý* vývoj. Jedinec (národ), který se opožďoval za vývojem, materiálně či duševně, měl se státi středem zájmu všech ostatních — šťastnějších, aby mu pomohli výše; a jestliže by onen i volal "nechte mne být jak jsem", neměla to být omluva bez přestání se namáhat, nýbrž se měl nalézt *jiný* vhodnější způsob pomoci. Všichni ti "opozdilci", či jejich potomci, se stali ornou půdou pro komunistické plány . . .

Tady se mladý člověk najednou ocitá na půdě nejčistšího idealismu zavrhaného a vysmívavého komunisty. Budu-li materialista, jak mohu úspěšně vzdorovat komunistickému učení, které z materialismu vyrůstá?

Jsem si vědom, že tímto procesem myšlení prošlo prozatím nevelké množství mladých lidí; většina stojí a přešlapuje prozatím na začátku opovržení k frázím, heslům, laciné propagandě *všeho* druhu. Ať proces obrození bude jakkoliv dlouhý, jedno je však jisté, že toto hnutí bude mít rozhodující slovo v utváření budoucnosti našeho národa.

## **Komunistická teorie o zbídačení se hroutí**

O. W. Beck

Koncem prosince 1961 se konala v Moskvě porada ideologů komunistické strany. Hlavním předmětem jednání byla revise marxismu, jejímiž původci jsou Chruščov, Mikojan a Iljičov. Hlavní slovo měl Iljičov, jenž prohlásil, že na ideologickém poli nelze mluvit o mírové koexistenci s kapitalistickým světem, a že naopak ideologické vypořádání s protikomunistickým světem je kategorickou nutností.

Doba pro toto prohlášení nebyla zvolena namátkou. Událostmi na XXII. sjezdu komunistické strany v říjnu m. r. dostal se celý komplex komunistické věrouky do úzkých. Opuštění stěžejních posicí marxistické nauky vyvstalo s naprostou zřetelností před očima široké veřejnosti komunistického světa. To platí především o teorému "zbídačení pracujících v kapitalismu", jenž jest jádrem marxismu, podstatou třídního boje a praxe komunistické diktatury. Padne-li these o zbídačení, padne také marxismus a s ním myšlenkové oprávnění komunistické diktatury a agrese. Je proto zajímavé přehlédnout dějiny vývoje této these, osvětlit její význam pro celou ideologii komunismu a sledovat její metamorphosy až k úplnému zániku.

V říjnu 1954 vyšla v Rusku poprvé úřední *Učebnice politické ekonomie*, jejímiž autory jsou čelní vědeckí pracovníci ze všech oborů komunistické ideologie. Učebnice pojednává také obšírně o relativním a absolutním zbídačení převážné většiny obyvatelstva v kapitalistických státech. Ze souvislosti celé osnovy je naprosto zřejmo, že autoři považovali tuto teorii za axiom marxisticko-leninistického učení.

Marxova formulace teorie o zbídačení je obsažena v jeho díle *Kapitál*. Píše tam: "Zákon o rovnováze mezi relativním přelidněním, vlastně záložní armádou průmyslového dělnictva, a objemem a energií nahromaděných statků upoutává dělníka ke kapitálu pevněji než Hefaistovy klíny upoutaly Promethea ke skále. Určité akumulaci kapitálu odpovídá vždy určitá akumulace bídy. Nahromadění kapitálu na jednom pólu podmiňuje tudíž příslušné nahromadění bídy, pracovního úsilí, otroctví, nevědomosti, brutalisace a lidské degradace na druhém pólu, t. j. na straně oné třídy, která vyrábí zboží, jehož protihodnota je kapitál." To jest Marxova klasická formulace teorie o zbídačení, vlastní jádro jeho nauky.

Táž myšlenka zbídačení pracujících v kapitalistickém systému je obsažena již v *Komunistickém manifestu* Karla Marxe a Bedřicha Engelse z roku 1847, kde je vyjádřena takto: "Stejnou měrou, jak se vyvíjí buržoasie, t. j. kapitál, vyvíjí se také proletariát, třída moderního dělnictva . . . Moderní dělník, místo aby se pozvedl hospodářsky s pokrokem průmyslu, klesá stále hlouběji pod úroveň vlastní třídy. Stává se nuzákem, a nuzáctví vyvíjí se rychleji než obyvatelstvo a bohatství rostou."

Zmíněná učebnice z r. 1954 obsahuje totéž vyjádřené takto: "S vývojem kapitalismu pokračuje proces relativního a absolutního zbídačení proletariátu." Oba druhy zbídačení jsou pak definovány takto: "Relativní zbídačení proletariátu spočívá v tom, že v buržoasní společnosti podíl dělnické třídy na celkovém národním příjmu stále klesá, kdežto podíl vykořisťovatelů stále stoupá." Autorům učebnice nevadilo, že hospodářský vývoj ve všech průmyslových zemích dokazuje pravý opak. Drží se pevně Marxe a Engelse, bez ohledu na skutečnost. Definice absolutního zbídačení je podána takto: "Absolutní zbídačení proletariátu spočívá v bezprostředním poklesu jeho životní úrovně." Toto tvrzení je podepřeno citátem z Lenina. Ve svém essayi "O zbídačení v kapitalistické společnosti" napsal prý Lenin: "Dělník zbídačí absolutně, t. j. chudne, musí hůře bydlet, chuději se šatit, častěji nemůže ukojit hlad, je nucen živořit v sklepních místnostech a na půdách . . . V kapitalistické společnosti bohatství roste neuvěřitelně rychle, právě tak rychle jako zbídačení dělnických mas".

Ve skutečnosti nejde tu o nijakou vědeckou práci Leninovu, nýbrž o krátký článek uveřejněný v předrevoluční *Pravdě* z 30. listopadu 1912. V tomto polemickém článku snažil se Lenin dokázat, že v tehdejší Německu byl vzestup nominálních mezd vzestupem cen životních potřeb více než vyvážen. Uvedený citát není míněn všeobecně, nýbrž týká se nesporně tehdejší situace německého dělnictva.

Úřední učebnice je však mnohem rozhodnější ve svém tvrzení a dodává, že "buržoasní národní ekonomie se snaží popírat pokračující absolutní zbídačení dělnictva." Svě tvrzení, že skutečné mzdy dělnictva, tudíž jeho životní úroveň, po celé uplynulé století nepřetržitě klesají, dovršují autoři touto klasickou falsifikací dějin: "V XX. století jsou skutečné mzdy dělníků v Anglii, ve Spojených státech, ve Francii, v Itálii a v ostatních kapitalistických státech nižší než byly v polovici XIX. století".

V polovici XIX. století psal Bedřich Engels své dílo *O situaci pracujících*

*tříd v Anglii* a krátce poté Karel Marx svůj *Kapitál*. Kdyby angličtí dělníci byli vydělávali tehdy více než vydělávají dnes, pak by obě díla nebyla nikdy napsána. Byla-li však situace dělníků v Anglii skutečně tak špatná, jak ji Engels a Marx líčili, a byla-li by se nadále stále horšila, jak se v učebnici tvrdí, pak by angličtí dělníci byli bezpochyby vymřeli. Neboť, podle učebnice "absolutního zbídačení proletariátu se projevuje v silném zhoršení výživy a bytových poměrů pracujících, čehož následkem je podlamování jejich zdraví a zvyšování úmrtnosti". Podle učebnice tento vývoj trvá v západní Evropě a v severní Americe již déle než sto let. Růst produktivity nepomáhá prý pracujícím vůbec, naopak, přispívá prý jen k jejich zbídačení.

V září 1955 vyšlo druhé vydání učebnice, jež obsahuje tatáž tvrzení v nezměněné formulaci. Držel se jich také věrně Chruščov na XXI. sjezdu strany v únoru 1959.

Brzy poté nastává však rozhodující obrat. Prvním dokladem je třetí "přepracované a doplněné" vydání učebnice v září 1959. Porovnáním s dvěma předchozími vydáními vychází na jevo, že theorem o zbídačení a tudíž klasický marxismus byl důkladně zrevidován. Leninův citát o absolutním zbídačení zmizel. Vynechána byla také tvrzení, že se životní úroveň dělnické třídy v kapitalismu stále snižuje, skutečná mzda nepřetržitě klesá a že je v XX. století nižší než byla v polovici XIX. století. Není také více řeči o radikálním poklesu výživy a životních podmínek pracujících, jenž má za následek podkopávání jejich zdraví a zvyšování jejich úmrtnosti. Krom těchto škrtů doznala definice absolutního zbídačení změny od základu. Pojem "životní úroveň" je tak rozšířen, že ztrácí zcela původní marxistický význam. Nová definice zní: "Životní úroveň třídy pracujících jest určena souhrnem životních podmínek a práce a to: výší skutečné mzdy a jejím poměrem k ceně pracovní síly, stupněm pracovní intensity a délkou pracovního dne, měrou nezaměstnanosti, plné i částečné, účinkem hospodářských krísí a válek, situací třídy pracujících nejen ve vyspělých, ale také v koloniálních a odvislých zemích." Tímto bezmezným rozšířením pojmu "životní úroveň" pokouší se autoři učebnice zachránit alespoň trosky theorie o zbídačení a tím klasického marxismu. Jestliže tudíž skutečná mzda stoupne a současně také pracovní intensita, pak ex definitione nastane pokles životní úrovně a "absolutní zbídačení". A dále: Jestliže v průmyslových zemích západu, t. j. v "kapitalistických" zemích, navzdor všem pojmovým manipulacím stoupání životní úrovně dělnictva je nepopíratelné, pak se

v to zahrnou hospodářsky zaostalé země, aby se dokázalo, že životní úroveň "celkem" přece jen poklesla a nastalo zbídačení.

Tento pustý nesmysl nebyl by Marx nikdy napsal. Sověští ideologové však, nevědouce si rady, jak uvést dogma o zbídačení dělnictva v kapitalistických zemích v soulad se skutečností silného, neustávajícího vzestupu mezd, sáhli k této neomalené definici pojmu "životní úroveň".

Z činitelů, které údajně určují rozhodujícím způsobem životní úroveň, klade se z pochopitelných důvodů hlavní důraz na "pracovní intensitu"; mechanisace a automatisace zvyšují ovšem pracovní intensitu, jakkoliv se tím pracovní doba zkracuje. Autoři tvrdí doslovně: "Čím větší pracovní intensita, tím horší je situace dělnictva a to nejen při klesající, ale i při — do jisté míry — stoupající skutečné mzdě". Jinými slovy: Jestliže na př. americký kovodělník vydělá 3 dolary za hodinu, čili mnohonásobek mzdy sovětského ředitele továrny — o sovětských dělnících ani nemluvě — jest jeho situace přece jen špatná, dělník podléhá navzdor všemu "absolutnímu zbídačení", neboť musí "intenzivně" pracovat. Jako přímý důsledek vysoké pracovní intensity uvádí učebnice, že "dělník rychle stárne, pozbývá své pracovní schopnosti a stává se invalidou".

Tato argumentace je zřejmě nesmyslná, neboť je v příkrém rozporu nejen se skutečností, ale i s Marxovou thesí.

## II.

Jiné dvě knihy, které vyšly v Moskvě na přelomu let 1959-60, podávají další svědectví o otřesech, jimiž theoretické základy komunistické věrouky byly postiženy.

Státní nakladatelství pro politickou literaturu vydalo knihu s titulem *Revisionismus a reformismus v theorii o zbídačení*. Autorem je E. J. Bregel, kniha je určena pro učitele společenských věd, studenty a propagandisty.

Autorem druhé publikace s názvem *Zbídačení pracujících v kapitalismu* je prof. Kusminov, který spolupracoval také na *Učebnici politické ekonomie*. Oba autoři zdůrazňují, že theorie zbídačení jest jádrem marxistickoleninistické nauky. Kusminov cituje Marxovo pojetí theorie a pokouší se dokázat její pravost spletitou soustavou statistických údajů. Trvá na tom, že vývoj skutečné mzdy v průmyslových zemích západu od počátku "kapi-

talistického systému" vykazuje klesající tendenci. Připouští sice, že mzdy značně kolísají, ale tvrdí, že celkový vývoj nevede k zvýšení, nýbrž k poklesu mzdové úrovně.

Kdežto autoři posledního vydání *Učebnice* se definitivně vzdali citátu z Leninova novinového článku z r. 1912, autor Kusminov vytahuje tuto ošumělou rekvizitu znovu na denní světlo a označuje dokonce propagační novinový článek Leninův za "slavné dílo".

Při vši zatvrzelosti nemůže však ani Kusminov zatajit nejistotu ve svém nazírání na otázku zbídačení, jak je zjevné z tohoto úryvku: "Věc se má tak, že určitý vzestup skutečné mzdy, který možno pozorovati v některých případech, je doprovázen takovým zhoršením ostatních pracovních a životních podmínek, že s hlediska celku nelze mluvit o zvýšení, nýbrž naopak o snížení existenční úrovně." To je tatáž argumentace, kterou používá *Učebnice*; vedle skutečné mzdy běže se zřetel k tolika jiným činitelům, že pojem "zbídačení" se rozplývá v nekonečno. Se svými ústupky je Kusminov velmi spořivý ve snaze zachránit z dogmatu o zbídačení co se zachránit dá. Výsledky svého šetření shrnuje takto: "Vyšetřování dynamiky a skutečné mzdy v četných zemích potvrzuje plně Marxův závěrečný náález, že kapitalistická produkce vede k snížení průměrné úrovně mezd."

Tím autor popírá skutečnost, dogma je mu důležitější než pravda. Pravda jest, že skutečné mzdy a životní úroveň v moderní průmyslové společnosti stále stoupají. V západních "kapitalistických" státech dosáhla životní úroveň širokých mas stupně, jenž nemá obdoby v minulosti. Nikoli nadarmo si vytkla komunistická strana sovětská cíl, dosáhnout v příštích letech "kapitalistické" životní úrovně. Kdyby theorie zbídačení byla opodstatněna, pak by vytýčení tohoto cíle bylo nesmyslné.

Druhý autor, E. J. Bregel, volí jinou cestu k zachránění theorie. Nesoustředí se jako Kusminov na důkaz něčeho, co dokázat nelze, nýbrž věnuje se spíše modifikaci theorie, podobně jako zmíněná *Učebnice politické ekonomie* ve svém třetím vydání. "Absolutním zbídačením", píše Bregel, "nutno rozumět zhoršení situace dělnictva, pokles životní úrovně proletariátu." Jako činitele, na nichž životní úroveň dělnictva v "kapitalistické společnosti" závisí, uvádí:

1. Zaměstnání a nezaměstnanost;
2. Odměna pracovních sil;

3. Daňové zatížení;
4. Doba a intenzita práce;
5. Všeobecné pracovní podmínky;
6. Podmínky ubytovací;
7. Jiné sociální podmínky a okolnosti životní;
8. Stupeň ukojení kulturních potřeb;
9. Podmínky politické.

Tímto rozšířeným pojmem životní úrovně otevírá se dokořán brána všem sofistickým manipulacím. Necht' mzdy v západních zemích stoupnou sebe výše, takže si dělník může dovolit vlastní domek a auto, pracující přece jen "zbídačeji absolutně", neboť schází jim Bolšojký balet a péče komunistické partaje. To jest "objektivní mizerie", necht' ji dělník pocít'uje či nikoli.

Ani Bregelovi se však nepodařilo dosáhnout vrcholu nesmyslu. Předstihuje ho sovětský sociální ekonom A. A. Arsumanjan, z jehož díla cituje Bregel tento úryvek: "Nezvýší-li se značně skutečná mzda, zatím co stoupne dělníkova poptávka po množství zboží a služeb, které odpovídají normální reprodukci jeho pracovní síly za změněných podmínek, pak skutečná mzda ve skutečnosti klesne pod cenu pracovní síly. To jest všeobecný zjev absolutního zhoršení situace proletariátu." Jinými slovy: Čím více vezdejších statků a služeb dělník požívá, tím hůře se mu daří. Jestliže americký dělník má pro "normální reprodukci" své pracovní síly auto, televizní přijímač a elektrickou ledničku a konsumuje denně maso, máslo a jižní ovoce, další zvýšení mzdy však nestačí na pořízení druhého auta a na trip do Miami, aby tam "reprodukoval" svoji pracovní sílu, pak chudák je obětí "absolutního zbídačení". Tím je pochybná theorie, jež je prý základem marxisticko-leninistického učení, zabezpečena proti "revisionismu" všech druhů.

Pokusy komunistických propagandistů o záchranu theorie zbídačení a o zabránění zhroucení marxistické ideologie jsou marné.

Na nesprávnost a nelogičnost theorie poukázali četní kritici marxistické nauky již počátkem století. Co však jsoucnost theorie o zbídačení a tím marxisticko-leninistické nauky ohrožuje nejvíce, je skutečnost, že odpůrci její vyvstávají z řad samé třídy komunistických ideologů. Jejich hlasy se množí, neboť se zdá, že se mohou spoléhat na podporu skupiny Chruščov-Mikojan-Iljčov. Patří k nim především i za hranicemi Sovětské unie známý přednosta Ústavu pro světové hospodářství a mezinárodní vztahy E. Varga. Již ve

svém díle *Základní otázky hospodářství a politiky imperialismu po druhé světové válce*", které vyšlo r. 1957, odmítl teorii o zbídačení. Píše tam výslovně, že "tvrzení, že absolutní zbídačení dělnické třídy trvá v kapitalismu od počátku a ve všech zemích, neodpovídá skutečnosti." Ve zřejmém protikladu k obsahu prvého a druhého vydání *Učebnice* vyvozuje autor: "Uvážíme-li na př. pracovní podmínky anglického dělníka před sto lety, jak je vyličil Engels, s 10-12tíhodinovým pracovním dnem, bez dovolené, bez lékařské péče, v studených, špatně osvětlených, dusných továrnách a přibytčích a porovnáme-li tyto podmínky s dnešními poměry, pak nelze celkem tvrdit, že nastalo absolutní zbídačení, jakkoliv výživa anglického dělníka je dnes méně vydatná než byla tehdy." To napsal Varga půl roku před vyřazením Šepilova a dva roky před XXI. sjezdem strany, na kterém bylo stará dogma o absolutním zbídačení prohlášeno za základ komunistické ideologie. Uváží-li se, že autor měl dostatek důvodů k umírněnosti, lze jeho kritiku považovat za nezastřené odsouzení teorie.

Značný význam dlužno také přičísti kritickému postoji stařešiny sovětské hospodářské vědy a člena Sovětské akademie věd Strumlina k teorii o zbídačení. K správnému ocenění významu jeho kritiky nutno uvážit, že Strumlin patří k čelné skupině sovětských ideologů a že měl rozhodující podíl na koncepci nového programu strany. V zářijovém čísle publikace "Komunist", orgánu Ústředního komitétu strany, podává Strumlin komentář k sociálnímu obsahu programu strany. Píše tam: "Ještě před půl stoletím zdálo se mnohým, že nejvýše vyvinuté kapitalistické země mají nejbližší k přechodu k socialistickým způsobům společenského hospodářství. Dějinná skutečnost nepotvrzuje však nikterak tento názor. Není pochyby, že v průmyslově nejvýše vyvinutých zemích západu životní úroveň většiny dělnictva je značně vyšší, než střední životní úroveň v zaostalých zemích východu. Nelze také pochybovat, že čím více v určité zemi kapitalismus je vyvinut, tím snáze a rychleji rozšiřují se, i mezi dělnictvem, prospěchářské myšlenky o zdánlivém přerodu kapitalismu v socialismus. Tyto myšlenky vedou k poklesu revoluční činnosti dělnických mas.

Význam této pasáže ze Strumlinova komentáře nelze docenit. Srovnání s naukami Marxe a Lenina ukazuje jasně, že Strumlinovo přiznání je nejen revisionistické, ale i protimarxistické a protileninistické. Těmi "mnohými", kterým se ještě před půl stoletím zdálo, že nejpokročilejší kapitalistické země se nejvíce přibližují přechodu k socialismu, nemůže Strumlin mýnit ni-



koho jiného než Lenina. Dotyčná these je obsažena v Leninově spise "Imperialismus jako nejvyšší stupeň kapitalismu" z let 1916-17.

Podle Strumlina tedy dějinná zkušenost nepotvrzuje učení Marxe a Lenina; jejich nauka je zkušenostmi z dějin vyvrácena. Je hodné povšimnutí, že čelný sovětský sociolog a spolutvůrce programu strany se vzmohl k tomuto přiznání, a že úřední orgán strany jeho kacířský názor otiskl. Autoři klasické *Učebnice* a sociologové Bregel a Kusminov se pokoušeli alespoň o záchranu trosek theorie zbídačení a marxismu. Strumlin však hází celého Karla Marxe přes palubu.

Tím dostal se sovětský komunismus na poli theorie do stavu přerodu a zmatku; proces ideologického rozkladu byl zahájen. Z kremelského mausolea byl odstraněn nejen Stalin, ale — obrazně řečeno — i Karel Marx. Boj proti kultu osobnosti je provázen bojem proti kultu dogmatu.

To vše ušlo snad dosud pozornosti široké veřejnosti, nikoli však pozornosti Číňanů a Albánců. Zdá se, že jen Lenin byl ušetřen následků těchto dalekosáhlých změn. Zdání však klame; není možno zapíratí Marxe a Stalina a uctívat nadále Lenina jako poloboha. Kdyby nebylo Marxe, nebylo by Lenina; kdyby nebylo Stalina, nebyl by Lenin tím, čím byl dosud. "Leninismus" je Stalinův vynález a tím je určen jeho osud. Nadejde den, kdy "leninismus" stihne týž osud, jenž postihl "stalinismus".

---

Neomezeným hromaděním hmotné síly a moci dostalo se lidstvo do situace kapitána, jehož loď by byla postavena z tak velkého množství ocele a železa, že by magnetka jeho kompasu, místo aby ukazovala k severu, mířila už jen na masu železa jeho vlastní lodi.

Werner Heisenberg v knize *Příroda v moderní fyzice*.

### NA POMEZÍ NAŠEHO POZNÁNÍ

"Můžeme tvrdit, píše soudobá německá filosofka Hedwig Conrad-Martinus 1) — že téměř každý významný fysik se dnes stal metafyzikem". Nikoli ovšem na poli svého odborného bádání, nýbrž na jeho konci; totiž tam, kde se fyzikové pokoušejí přetlumčit symbolickou řeč matematických věd do skutečných rozměrů a zařadit tak výsledky své vědy do celkového rámce reality. Tento obrat ve světě fyzikálních věd si nemůžeme prostě vyložit jako módní potřebu popularizovat vědecké poznatky, nedostupné obyčejnému smrtelníku. Jde tu spíše o skutečnou potřebu každého člověka zodpovědět opět se vynořivší otázku: co vlastně je sám o sobě tento náš svět, který pítváme, měříme a chytáme do svých matematických šifer. Na potvrzení těchto vět uvádím několik ne zcela neznámých jmen ze světa moderní fyziky a biologie: Werner Heisenberg 2), Erwin Schrödinger 3), J. Robert Oppenheimer 4), Arthur March 5), Teilhard de Chardin 6) atd. Mezi tato jména patří plným právem i profesor Václav Hlavatý svým esejem: *Věda—Náboženství—Morálka*. 7)

Profesor Hlavatý ve svém esaji několikrát podtrhl, že mu jde jen o některé problémy, týkající se náboženství, vědy a mravnosti. Říká, že je na tomto spekulativním území laikem. Čtyřicet let vědecky specializované práce zanechalo jistě v jeho pohledu na svět nesmazatelné stopy. Tento sympatický úvod mi dodává odvahy, abych navázal s profesorem Hlavatým rozhovor o vyslovených myšlenkách a popsal svůj osobní souhlas i své osobní potíže s jeho vývody. Pokládám dialog za nezbytný filosofický, vědecký a kulturní postoj. Nikdo z nás si nemůže činit nároky na to, že jeho vědění, ať už jde o kterýkoli obor, je zcela samostatné, zrozené samo ze sebe, ahistorické a že vyčerpává beze zbytku poznatelnosti daného předmětu. Věda vlastně neexistuje. Nad touto větou se nemusíme příliš pohoršovat. Existují vlastně jen vědci. Věda se uskutečňuje skrze ně v časovém sledu. Její život a pokrok je vázán na dialog 8). Dialog může uskutečnit jen ten, kdo se umí zaposlouchat do minulosti a do přítomnosti, kdo umí pochopit, zvážit a teprve potom vyslovit svou odpověď. Vědecký po-

krok je polyfonní. Dialog může někdy vyhrstít v tvrdou kritiku, ale nemůže nikdy ztratit úctu k bytí a k pravdě, aniž by opustil kulturní rovinu. V dialogu musí jít více o společnou cestu k pravdě, než o kritiku partnera.

Člověk se nejen prakticky zařizuje na zemi a nevytváří jen společnost s jejími hospodářskými institucemi a zákony, nýbrž touží poznati skutečnost a obohatit se pravdou bez ohledu na hmotné výhody a ve shodě s pralidským "mysterious urge". V neklidném lidském srdci žije nejen Prometheus, nýbrž i Epimetheus. V naší odysseovské a faustovské 9) povaze se spájí dva prapůvodní lidské sklony: toužíme po poznání přírody, abychom ji mohli ovládat a toužíme po vládě nad hmotou, abychom mohli být svobodni a mohli se věnovat neúčelnému a nadúčelnému praúkolu: vyjasňovat svou existenci a poznávat to, co je.

Základním konkrétním projevem vrozené touhy člověka po vědění je otázka a hledání. Člověk je jediný obyvatel této Země, který je schopen ptát se na všechno — i na smysl svého ptaní. Prof. Hlavatý správně říká, že se můžeme ptát dvojím způsobem: jak a proč. Víme-li o nějakém přírodním jevu, jakým způsobem probíhá a můžeme-li soustavně popisovat jeho dění anebo dokonce vyjádřit matematickým vzorcem jeho "jak", víme toho již hodně. Moderní zkušenostní fyzika dosáhla skutečných a revolučních úspěchů od té doby, co Galilei nechal stranou starověkou a středověkou otázku, *proč* padá kámen, a začal se moderně ptát na to, *jak* padá. Fyzikové jsou právem spokojeni, mohou-li vyjádřit zákon přírodního dění v jeho kvantitativních závislostech. Dlouho se tvrdilo, že zákonem nutno rozumět příčinu určující hmotné dění v přírodě. Dnes víme, že tato věta není přesná. Prof. Hlavatý upozorňuje, že kauzální (příčinnostní) vysvětlování jevů nemá smyslu v dnešní přírodovědecké fyzikální oblasti. Ideálem zkušenostní fyziky je matematické zvládnutí přírodních pochodů. Matematika vyjadřuje kvantitativní jevové závislosti pojmem funkce. Kategorie "příčina" nemá pro ni smyslu 10); je to kategorie předmatematická anebo mimomatematická.

Člověk ovšem hledal nejdříve a doposud hledá "proč" své existence a svého světa. takové příčiny, za nimiž naše ptaní nemá smyslu, protože jsou poslední odpovědi. konitého způsobu, kterým probíhá jednotlivé dění v přírodě, nevíme ještě všechno. Známe sotva bezprostřední podmínky a důvody. Chceme znát také poslední příčiny; takové příčiny, za nimiž naše ptaní nemá smyslu, protože jsou poslední odpovědi. Prakticky až do 16. století evropským vědám vládli druhý typ ptaní, vládla otázka "proč". Od Galileiho až do konce novověku, t.j. do našich dnů, panovala otázka "jak". V západní kultuře se dnes stále více šíří potřeba ptát se oběma způsoby. I to je znamení, že novověk končí a že vstupujeme do doposud bezejmenné postmoderní doby. Podle názoru prof. Hlavatého *věda* se pokouší odpovídat na otázky "jak". Náboženství se prý zajímá předně o "proč". Toto jasné rozdělení a vymezení kompetencí ve vědění mi působí dvě epistemologické potíže.

Autor užívá v celém eseji zcela zásadně pojem "věda" pro matematicko-fyzikální způsob poznání světa. Zdá se mi, že toto zúžení se váže otevřeně k epistemologickému monizmu, zahájenému Descartesem, vyvrcholeném v Kantovi a rozšířeném pozitivisty. Epistemologický monizmus tvrdí v podstatě toto: věda je jen jedna, a to ma-

tematického typu. V pozitivistickém znění se to dá říci takto: za vědu lze považovat jen soustavné zmatematizované poznání kvantitativních poměrů v přírodě. V těchto perspektivách ovšem nutno, jak se mi zdá, upřít vědeckou povahu nejen teologii a filosofii, nýbrž i biologii a psychologii. Ideálem tedy je převést všechna odvětví vědeckého poznání užívajícího doposud kvalitativního slovníku do matematické řeči. Tak třeba biologie ztrácí svou vědní samostatnost a stává se koloniálním územím matematiky: stává se biofyzikou, biochemií a biomatematikou. Jak může potom vystihnout právě to typické a nepředveditelné na živých soustavách — právě to, čím se liší od soustav matematických, fyzikálních a chemických? Kantovská terminologie posvětila vylišování věd. Za autonomii zkušenostních věd zaplatila však drahou cenu: obětovala metafyziku jako vědu. Kant se ji snažil zachránit zcela upřímně na mravním poli. Filosof z Královce se ještě děsil Humeova odbourávání nadfenoimenických vrstev z našeho vědění a z naší existence. Probuzen ze svého dogmatického spánku vytáhl do boje na ochranu metafyziky, do níž — jak říká — byl nešťastně zamilován. 19. století však pokládalo Humeův jed za lék vystřízlivění.

Druhá epistemologická nesnáze se rodí z názoru prof. Hlavatého na (čisté) náboženství. Podle něho náboženství tkví v pokusu člověka odpovědět na otázku "proč". Náboženství se neliší od vědy v posledním cíli, který je společný oběma: poznání a pochopení pravdy. Věda a náboženství se různí v cestě a v nástrojích, jimiž se usku-  
tečňují na intelektuální rovině. Věda se podle prof. Hlavatého přibližuje k řešení svých problémů tím, že klade důraz na objektivní způsob myšlení: na racionalitu. Čisté náboženství je prý intelektuální činností, v níž převládá intuice, rodící se z emotivní, citové reakce a z odpovědi člověka na tajemství vesmíru. Podobně prý i filosofie a umění se zakládají hlavně na této intuici. Jsou proto — poznamenává prof. Hlavatý — odvětvími náboženství.

Mám dojem, že prof. Hlavatý sice velmi zúžil pojem vědy, zato však rozšířil pojem náboženství. Přičkl mu oblasti, které jsou samostatné, třeba sousedící. Nepochybně náboženství, filosofie a umění mají něco společného, něco co se dotýká jejich dění a co nazýváme přesažností, transcendencí. Nemohu zde teď rozebírat tyto vztahy. 11) Chci jen podotknout, že pojem *intuice* jako emotivní a citové odpovědi, která je podle prof. Hlavatého duší filosofického a náboženského poznání a uměleckého tvoření, je velmi neobvyklý a nejasný. V eseji jsem nenašel důkladnější vysvětlení. A protože i diskuse o 4 principech intelektuální činnosti: empirismu (zkušenost), racionalismus (rozumové poznání), intuice a víra ("dictatorial approach") by nás zavedla příliš daleko, omezím se pouze na krátkou úvahu o rozdílu mezi náboženstvím a filosofií. Jejich vzájemné úzké vztahy a občasné historické pokusy o jejich splnutí znamenají, že jsou příbuzné, nikoliv totožné. Filosofie se zajímá o Boha, nakolik v něm vidí poslední pradůvod a prazáklad veškerého nahodilého a nicotou ohroženého bytí. Filosofie proniká k Bohu přes svět viditelných skutečností a přes člověka. Náboženství se zajímá o téhož Boha; vidí jej předně v jeho tajemné přesažnosti a v nadkosmické vzdálenosti, ale také v úzkém vztahu ke svému duchovnímu osudu. Náboženství posuzuje světové dění ze stanoviska božského Absolutna a Boží myšlenky. Hlubší a jasnější rozdíl mezi filosofií a náboženstvím se projevuje na subjektivní stránce těchto

dvou kulturně lidských fenomenů. Oba dva podstatně intelektuální postoje se zabírají poslední otázkou o smyslu člověka a Boha. Ale každý se blíží k Bohu zcela jiným způsobem. Filosofický postoj se vyznačuje naprostou, čistou teorií, objektivním chápáním skutečnosti v její nehlubší vrstvě bez jakýchkoli přímých osobních cílů, přání a potřeb. Filosofické poznání Boha není ještě náboženským úkonem. Filosofii jde o čistou, křesťálovou pravdu samu o sobě a v sobě. Naproti tomu náboženský postoj nese v sobě na prvním místě existenciální moment, který je ve filosofii spíše latentní. Náboženství je životním pohybem *celého* člověka, který nehledá jen čistou pravdu jako takovou a Boha jako poslední vysvětlující příčinu veškeré skutečnosti, nýbrž hledá pravdu a Boha jako spásu své nicotou ohrožené duše; náboženství je celostně lidským pokusem opřít se o Boha jako o pevný záchraný bod spásy svou do nicoty prolomenou existenci 12). Emoce a cit jsou povrchovými vlnami v podvědomí člověka — jsou samy resonancí na náboženskou prazkušnost a prazážitek konečnosti lidské existence, jejíž duchovní střelka ukazuje k Bohu. Jejich přítomnost je sice provděpodobná a normální, není však podstatná a nutná pro náboženský život.

PAVEL ŽELIVAN

#### POZNAMKY:

- 1) *Naturwissenschaftlich-metaphysische Perspektiven*, Hamburg 1948, str. 5.
- 2) *Physik und Philosophie*, Frankfurt/M 1959.
- 3) *What ist Life and Other Scientific Essays*, New York 1956.
- 4) *Atomkraft und menschliche Freiheit*, Hamburg 1957.
- 5) *Das neue Denken der modernen Physik*, Hamburg 1957.
- 6) *Der Mensch im Kosmos*, München 1948.
- 7) Esej vyšel česky v *Perspektivách* č. 3, str. 12-22.
- 8) Viz můj esej "Etos rozhovoru" v *Perspektivách* č. 1.
- 9) Goethe: "Zum Schauen geboren, zum Sehen bestellt". Aristoteles začíná svou metafyziku touto větou: "Všichni lidé od přirozenosti touží po věděni" (980 a 21).
- 10) Ludvík Armbruster, Hubená léta výkonné přičinnosti, *Studie* č. 4, str. 3-7, vyd. Křesťanská akademie, Řím.
- 11) Albert Lang, *Wesen und Wahrheit der Religion*, München 1957.
- 12) tamtéž str. 35 čteme tento popis náboženského postoje: "Zum religiösen Kernergebnis kommt es erst dann, wenn diese Betätigung (tj. s Bohem) zur personalen Begegnung mit dem Göttlichen und Heiligen führt und aus dem Zuschauer und Betrachter ein Mitspieler mit vollem existenziellem Einsatz wird, der auf das Erlebnis der Gegenwart und des Anrufes Gottes mit Akten der Anbetung und Hingabe, der Liebe oder Reue antwortet".

## **Karel Poláček — mariášník a spisovatel**

(K jeho sedmdesátinám)

### *Alcantara*

*Kde jste, kde jste, volám vás mariášníky z anno dazumal, fousína, verpaninese, edudanta, pana presidenta (co na něj byl spoleh), pana plukometána, nejjasnějšího výletníka, neseš-grosmana s právníkem žaludem, pana generálního, pana říd'u, (jehož choť slula krásná Galathea, ana pařádala gala thé), pana sudího, šaramantního Odyssea, vyhlížejíciho kouř z rodné Ithaky, zubariuse, technického pierota, gynekolegu, právníka s bratrem chrochtounem a nikoliv v poslední řadě Jarouška, velikého Jarouška z Orného Štejna — i veškeré kibiciáše, s kmetem "to-se-nám-to-pokazilo" herbeniášem v čele — a k nim at' se připojí umělci — dobrodenníci z Bulvárky, dřívě Edisonky: Muzikáš, Vojín, Mrkev, Josef, Bednariáš, Kratochvílník, Alarich, Pelciáš s touž, včetně ratlíka draffůska, Ruda s králem vrchů a Julius z Boroového háje, a jestli jsem na někoho zapomněl, at' mi odpustí, dostaute se v semknutých řadách oslavit Poláčkovy sedmdesátiny. Letos 22. března dožil by se, jak by řekl "těšfnského" jubilea (podle magického Bezručova čísla), kdyby . . .*

*Kdyby nebylo bývalo jistých událostí, které se přihodily no bicyklu dějin, byla by to dnes běžná čtvrtetční partie v klubu — druhý jarní den — přilétlo jaro zdaleka a bude milé posezení v hospodě a všude plno touhy. Rá-*

zem osmé hodiny přihnal by se gigant fousín s hlaholem: "Pane vrchní, závažná záležitost, nové náčíní." Poláček by rozdal a verpanides by nesměle a rozpačitě podotekl: "Nejuctivější blahopřání, pane redaktore." Na to fousín: "Tak když je vám dnes Poláčku sedmdesát, já mám lepší stovku se sedmou." "Bude potrestána pod obojí", řekl by Poláček, aniž by brvou hnul. Ve tři hodiny ráno hlásí pan spravecscu konec vysílání. Poláček řekne: "Až ke mně, fousín dodá." Fousín vybuchne: "Poláčku, vy jste se zbláznil. Ted' když se konečně list seřadil, pane vrchní velký koňak — a posledních sedmdesát kol." Pokračovalo by se v krasojždě až do rána bílého, kdyby . . .

V klubovním mariáši, k němuž jsem byl připuštěn někdy v třicátých letech jako učeň do juniorky, Poláček byl Alah a fousín jeho prorok. Mariáš byl Poláčkovi živnost, fousínovi však celý život — kismet. Co Hus slovem, Žižka palcátem, to fousín mariášem.

Poláček miloval fousína, vášnivce našich hor a gargantuu, jehož dívky denně usínaly za zpěvu ukolébavky:

Dětičky jděte už spát,  
tatiček musí jít hrát,  
bude se modlit matička,  
aby mu padala kartička.

Jednou, někdy v letech předtřicátých, jsem přišel do Demínky za Karlem Poláčkem. Hrál tam biliár s kolegy soudnickáři — odběhli si od hlavního přeličení vedle u trestního soudu. Vesměs nenápadní, ošumělí hoši a mezi nimi nejméně okázalý Poláček. Tak jsme se seznámili a já jsem se stal spolupracovníkem Dobrého dne. Stal jsem se pisatelem "Poesie ve službách obchodu" a "těchto a jiných řádků". Později, když Poláček odešel do Českého slova, pokračoval jsem v jeho opuštěné kursivce v Tribuně. Řekl mi tehdy v Demínce: "Dostavte se jako jeden muž v úterý do Edisonky, kde se odbývají redakční schůzky za každého počasí, humor sebou, občerstvení v bufetu." Pak mne pozval na partii kulečnicku. Potřel mne na hlavu a věrni jsme zůstali až do jednoho dne v dubnu 1939, kdy jsem ho potkal naposledy někde mezi Jungmannovým pomníkem a Štěrbovou pasáží. Sdělil jsem mu své tajemství, že "do daleka odplout chci, kams na zelené ostrovy a zdvihám vlnky na stožár a bílé plachty, lanoví." On mne ujistil, že nikam neodejde, ani do Buených Airů, ani do Holých Vod nebo Losných Angelesů, o Paldě nemluvě. Na moji nesmělou námítku, že Slovan všade bratry má,

řekl, že se nehodlá honit za světskou pozlátkou a že se to nějak vyventluje do paspulky.

To byl Karel Poláček, smutný ironik, na tváři lehký smích, hluboký v srdci smích, peripatetický a patetický antipatetik, posmívající se útrpně frázi a hlouposti loutek a dělníků božích a kecalů rodné liché a jiných "i-kdyby-na-krásně-nicméně-přecedů" a "celý ten náš český svět je samý zpěv a samý květ-inářů", kteří "jaksi, tak dalece, namnoze a po výtce" při sklenici řízného moku, pod zorným úhlem věčnosti i pod doškovými střechami, nenaříkali na křivou tvář, byl i před zrcadlem. Víno se neperlilo u Poláčkova stolu a západ se nerděl do jeho večera. Kráčel bez cetek, opovrhoval mlhami Apollinéruských i jiných alkoholů, přesto, že jeho dětství vykvétalo v rodinném obchodě biží i jinými lihovinami. Poláček popíjel nesčetné šálky kafe, bílého i černého, a jako neúprosný Javert z Hugových Bídníků tak nemilosrdně a úpěnlivě sledoval a stopoval úhlavního nepřitele — žvást a frázi, až se někdy zdálo, že se mezi trapérem a obětí vyvinul jakýsi hřejivý pocit. Kdyby nebylo fráze, museli bychom ji pro pětčchu a kratochvíli vytvořit, jak by řekl Palackiáš.

Hovory s Karlem Poláčkem byly naplněny popěvky a otázkami, které nečekaly odpovědi: "Chtěl byste se propalovat až do dřeni svého jáství?" (To byla narážka na dikci jednoho dramaturga.) "Chtěl byste být menšinovým pracovníkem, oviječícím holý strom našeho národního bytí?" Na otázku, jaký je jeho poměr k půdě, odpověděl stručně: "Sušení prádla." Klubovních pann neněstinek tázal se s oblibou: "Už promluvil s mamá?" "Lehká dívka za vás pracuje, i když spíte, milostivá paní", napsal jedné dámě jako věnování do knížky "Lehká dívka a reportér". Jednu řečnou dívku přezdíval "melephantésie." Jednou vyzvídal slovuťný spisovatel, zda Poláček četl jeho poslední dílo a vycítil v něm spodní proudy. Poláček odpověděl: "Spodních proudů jsem po hříchů necítil, jednak jsou pro maškara a jednak jsem měl rýmu." Jeho popěvky byly svérázné a neodolatelné: "Vous êtes Madame, très jolie u hája." (na melodii "Pásol Jano tri volí".) "Pisatel i těchto řádků, v naše upadni veselí, stosedum už pohasíná, však jsme mu to natřeli." (Madelon). "Perný Pelicline, hrajte mi tu mou, zatknú vám tu sedmu neflekovanou." (Pane kapelníku . . .). Když se Poláček, poslední husita, vrátil z výletu na Baltu, popěvek jeho dcerce byl: "Oliva, Czopot, teče jí do bot, Oliva, Gletkau přišla domů s pětkau."

Vzpomínám si na rozhovor Karla Poláčka s Alfrédem Fuchsem. Poláček



potkal Fuchse na nádraží. Fuchs jel na politickou schůzi do Staré Boleslavi. Poláček se ho ptal, zdali by tam jel, i kdyby věděl, že ho tam čeká mučednická smrt. "Nejel", řekl Fuchs "protože mučednickou smrt dlužno podstoupit, avšak netřeba ji vyhledávat." Nesmrtelný humor, který bezděčně psal tragickou historii obou protagonistů. Ve svém deníku, který už Poláček psal sub articulo mortis, vrací se k tomuto tématu, v tragické perspektivě blízkého konce: "Viděl jsem obrázek z velislauské bible. Antikrist se chystá kopím probodnout svatého. Světec sedí, jakoby se ho to ani netýkalo. Dříve jsem si myslíval, že středověcí malíři nedovedli namalovat takové hnuti mysli, jako je strach, úžas, bolest, takže to vypadá, jakoby se světcí o své mučení ani nezajímali. Nyní tomu rozumím lépe: Co měli dělat?"

Vidím ho, Karla Poláčka, duši čistou, nesmlouvavou a tesknou, anděla s žlutou hvězdou na čele, židovského Quixota, jak žene útokem na větrné mlýny nesmyslu a šermuje pro kouzlo hry a hraje pro svou lhostejnost tíše na hoboj svého humoru — a "echem teskně zpět mu hoboj v posled zněl, jsou marny naše hry, vždy zhasnou, uplouvou."

Bylo nás víc než pět hochů v Poláčkově družině. Byli jsme terčem jeho nesmlouvavých invektiv, pionky na šachovnici jeho vtipu a milosrdenství, figurkami v jeho knížkách. Přicházeli jsme z okresního města i z domova na předměstí, do našeho mládí voněly české luhy a háje a hučel jez a jedli jsme jablko, které vyrostlo na jeho stromě. Z téhož jablka připravovalo se o půlnoci pyré pro edudanta, když mu nepadal list. Nakonec jsme ho opustili, znaveného gaskoňce, který "už musí jít a nesmí nechat čekat, zří luny svít se po svém čele smekat." Vidím ho, jak na konci cesty na pobřeží marnosti, rozpačitě křčí rameny, jako kdysi tchýně Matylda když přišla domů a pravila: "Koupila jsem husu tak nevím."

Co ještě bych na něho pověděl? Poláček byl, jak by o sobě řekl, člověk původně dobrotivý. Politika ho nezaujala, jenom politikové, kteří stejně jako špatní novináři, dodávali ve velkém omšelou nádhru mluvy pro jeho knížky. Miloval jejich tanec mezi vejci aneb podívanou pro bohy a vzrušoval ho dlouho trvající, burácející, neutuchající a frenetický potlesk, který se ozval, když pan ministerský předseda domluvil. Myslím, že mnohá encyklopedie zmizí v studni zapomnění, když ještě Poláčkův "Žurnalistický slovník" bude se nebetyčně týčit jako nehynoucí pomník české fráze, pro potřebu středních a jim naroveň postavených škol.

Jednou z posledních radostí teskného hedonika byl pejsek, jménem Kafičko,

*kterého vodil večer na šňůrce a říkal: "To je moje jediné potěšení, ale bojím se, aby mi ho nesebral zlý gestapeles."*

*Kdyby naslouchal této osobní vzpomínce, psané slzami starého kamaráda asi by se usmál a řekl:*

*Kdo to chodí po hřbitově  
špavná tady na mém hrobě  
slovy skuhrá, city hárá  
ein gewisser Alcantara.*

*Někdo kdysi o Poláčkovi napsal, že byl pesimista. Co jiného mu Diogenovi zbývalo, který po celý život chodil s lucernou svých utipných smyslů a stavěl hráze v moři nesmyslu, které ho obklopovalo. Když jsem pročetl deník z předposledních dnů jeho života, bylo mi zřejmo, že resignoval dávno před západem slunce a odcházel se stoickou odevzdaností mučedníků, kteří neměli na vybranou, snad jenom s tím rozdílem, že si připomínal onoho na smrt odsouzeného, kterého kněz utěšoval, že ještě dnes bude večeřet u stolu Páně. A odsouzený na to vece: Radši bych dnes nevečeřel. To byl Poláčkův styl: "Jen co karta velí."*

*To byl Karel Poláček, na kterého jsme si dnes vzpomněli, my všichni na americké i na slezské straně, nech je nám Joe neb Karel.*

*Mosty už jsou spáleny. Jablko spadlo se stromu a ta tam jsou edudantova loňská pyré a fouslnovy kvojité koňaky.*

*"Dávno umřelo milování a ještě nad ním modro je," jak napsal Josef Hora v "Bouravém domě".*

### ***Každý hledí domů***

*Bedřich Svatoš*

“Já vám pořád říkám Toníčku a mladej pane, jak jsem byla zvyklá a vy už jste zatím skoro šedivej. Ale poznala jsem vás hned, to ano. Načisto hned. To až když jsem nad vámi stála tam dole na ulici a dívala se na vás, je pravda, copak jsem z vás viděla, jen vršek hlavy, jak jste tam seděl, to jsem honem nevěděla, jestli jste to opravdu vy. Ale z dálky, tady z vokna, to jsem vás poznala hned. Voči mám eště dobrý. Kdyby vono bylo všechno jako voči —”

“Vod samýho vosvobození jsem se vod vokna nehnula, jen se tady dole přestalo střílet, a když jsem musela někam odskočit, pořád jsem měla strach, že mi projdete, že přijdete a já vás neuvidím. A já věděla, že přijdete, že to všechno přežijete, jinak to ani nebylo možný, vždyt' vono takhle toho bylo dost. Aby ještě vy, to nemohlo bejt. A kam byste byl měl jít jinam, když ne sem, domu. Von každej kouká domu, i když potom přijde a nenajde ničehož —”

Hlas se jí nalomí a je to seschlý hlas jako dávno utržený proutek. Pohne sebou, podívá se po něm a ruku mu položí na koleno, jak tu sedí při jeho nohou na samém krajíčku, aby pro něho zbylo co nejvíce místa.

Všude tady kolem je tma, jen v koutě za hlavou rozsvěcuje maják jakoby úzkou šterbinou, a přece ji vidí jen v pološeru a zdá se mu, že i dotyk ruky cítí na koleni, vrásčitá ruka to je, jen kost kůží potažená a jeho koleno je

také takové, jen dvojí kůže je mezi těmi dvěma kostmi a hadr jeho kalhot a přece ta ruka hřeje, jako tehdy hřála, když paní Trefná seděla ne na okraji toho vojenského lože tady, ale na krajíčku pohovky, na kterou ho uložila.

Křehký hlas se k němu prodíral tmou a hukotem v uších, to prve se mu ozval a nepřestal od té chvíle a už je tomu doba, co tu je, co tu tak leží a poslouchá. Snad hodina a snad ještě víc, co vešel do staré známé ulice, mezi domy, které tak dobře znal a které se na něho dívaly cize ranami ve svých omítkách; po obou jejích stranách stojí akáty, nejsou ostříhány do koulí, jako bývaly, mají koruny ledabyly rozčísnuty a zdivočelé a jsou tu i jen holé uzlovité přě s hlavami ut'atými a na jednom z nich visí dva hrozinky listů docela nečekaně, bez přechodu, rovnou na pni. Ulice je rozryta, dlažba vytrhána, chodník zatarasen hromadami kostek; a docela na konci řady domů, na místě roháku není docela nic.

Vlekl se od rohu náměstí, pospěch, těšení i bázeň mu podrážděly kolena, vnořoval se do ulice, jako by ho vssávala a docela po paměti se zastavil před domem. Mezi tou ulicí, kterou tak důvěrně znal, a tou, ve které teď stál, leželo šest let. Ne; jen pět a půl. Padesát.

Vidí ji dobře: slunce do ní svítilo a obnažovalo všechno, co tu bylo pro něho nové; děti si hrály na kraji chodníku, na hromadách kamene a v hlíně, kde nebylo dlažby; smály se a skotačily. Viděl to všechno a nedíval se na to, protože pro něho bylo jen jedno, ten starý dům; a až potom, když se v náhlé slabosti zachytil první hromady dlažebního kamene před domem, si to na okamžik všechno uvědomil.

Nyní tu byl jen ten dům, který byl jeho domovem, pokud se dovedl upamatovat, a do kterého se vracíval každého večera, když zavíral oči a i ve dne po celou tu dobu od počátku až do konce války. Hnědé dveře a žlutá klika na nich; schody do prvního patra. Zůstal tam nahore stát nad schodištěm přede dveřmi. Ani se přes práh nedostal. Ani mu ten člověk, kterému otevřel, neřekl, aby šel dál. Jako by byl žebrák. — Ani docela neotevřel; jen tak na půl; jen na šířku svých ramen.

“Neznám”, řekl lhostejně. Potom ještě, jakoby pro jistotu opakoval jméno, překousl je na dvakrát, jako by to bylo kdoví jaké jméno a ne zrovna to nejběžnější. Ne. Neznám. Tady v domě ne.”

To všechno až potom, když on sám se zeptal, po chvíli omráčení; protože

Tma přší shora a padá mu do očí, protře je hřbetem ruky a zase se udělá světlo, před ním leží chodník, modré a bílé drobné kostky složené mozaiky jsou docela blízko. — Někdo mi přece poví, kde naši jsou, není možná, aby to nikdo nevěděl. — Jen co si odpočinu, vydechnu —

Nějaké botky se zastaví na bělomodré mozaice; černé ženské střevíce, docela ne už nové; černé punčochy v nich.

“Je to pan Novák? Mladej pan Novák?”

Hlava je těžká a přece ji zdvihne k té ženské. Trhlo jí to jako v úleku.

Vodpusťte, pane — Já myslela, vopravdu — Já myslela, že Toník Nováků, pana oficiála — Prominou —

Zastaví se na půl kroku na odchodu, zaváhá ještě, poobrábí a zase se nad něho poshýbne. A tu ji pozná.

“Paní Trefná —”

Chytí ho v podpaždí, vzpírá ho vši silou, aby mu pomohla na nohy, heká, a— “Toník! Toniček! Mladej pan Novák!”

“Že já si hned nevzpomněl na vás”, slyší se říkat jakoby z dálky. “Kde jsou naši?”

Jako by ji opustili síly; nechá ho dosednout vedle žulové kostky na holou zemi.

“Já už — já už nemám tu sílu jako dřív”, zaběduje místo odpovědi a hned zase vykřikuje: “Vrátil se, lidičky, přece se vrátil! Toniček! Já to věděla — Chudák Toniček”, zapomene se nad ním”, mučedníček! Ty ho zřídily, potvory!”

“Už je to dávno”, řekne Antonín nesouvisle a zase se vrátí ke své otázce:

“Kde jsou —”

Kdosi se nad nimi zastaví.

“Vstaňte, Toničku, takhle tu nemůžete zůstat. Pod'te, vopřete so vo mně, vono vám to pude líp vstát — Takhle tady zůstat nemůžete, ještě by si lidi mohli myslet — Pojd'te ke mně, však víte, je to jenom přes ulici. Vopřete se, vono to pude —”

Zase se kolem něho zatemní.

„Vstaňte“, sápe se po něm malomocně a většinu dechu ztrácí mluvením, „já vám to doma všechno, jen se chytněte — Vždyť von mi tady snad — už se poroučí — A kdyby ty mrchy —“

Ten člověk je tu ještě pořád, nikdo si ho nevšímne; skloní se teď najednou, chytí Antonína v podpaží a postaví na nohy.

„Půjde to?“ zeptá se. A k paní Trefné: „To je z koncentráku, že jo —“ Zakleje, zachytí potácejícího se Antonína do náručí, podebere ho jednou rukou v podkolení a zdvihne ho, jako by to bylo děcko. Těžkej nejní. Děte napřed, ať vím, kam s ním —“

Ruka na koleni hřeje, pohybuje se teď pomalu, skoro neznatelně; hladí. „Hodnej člověk nějakej to byl, vid'te, Toníčku. Až sem vás vodnes a hned šel, na nic se už neptal a ani na kafe zustat nechtěl. A vy, chtěl byste eště hrnek? Počkejte, já vám udělám kousek masa, mám ho tady doma, dnes ráno jsem si ho koupila, jako bych byla věděla, že přijdete zrovna dnes. A knedlíček udělám, jakpak vy ste asi dlouho nejed knedlík, a vomáčku udělám a drobet polívky, jenom drobítek, jenom pro vás, aby byla hodně silná, to vás zmátoří. Jak vy se zase seberete, jenom mi už neplačte, Toníčku, copak je to platný —“

„Já, copak já potřebuju, stará vosoba. Ale vy, chudáčku! Takovej mladej, vždyť jste byl ještě chlapec, když vás vzali a je to jenom šest let. A kdybyste se viděl! — Nic se nehejbejte, ležet musíte a vodpočinout si a jíst. Jenom proti věku nejní léku a proti smutku čas — A vy ste přece jenom mladej, ať vypadáte, jak chcete. Kolikpak vono vám teď může bejt —“ „To mně když bylo tolik — Jako kostra jste. Ten člověk vás zdvihnul, jako byste byl balíček s tejdením přídělem, vopravdu. Docela jako nic. Kdyby tak vaši — Ti by se byli lekli — Snad by vás byli ani nepoznali. Ačkoliv vona máma pozná svý dítě, kdyby já nevím — A ne, to ne, plakat nesmíte. A já, hloupá ženská pořád vo jednom začínám —“

„A radost by měli, vona maminka, chudák vo jinom nehovořila. A pan oficiál, jako váš tatínek — Já za to nemužu, Toníčku, pořád jenom na ně myslím —“

A já jsem pořád jen na to myslil, až se vrátím a jak. Pořád jsem je před sebou viděl, vyděšené, jak jsem je spatřil naposledy. Tatínek, ten už sotva chodil. Seděl na posteli, více v tom úleku nedokázal; nemohl vstát a vyjít z ložnice. Seděl, promodralé rty se mu třáslý a z očí mu teklo růženečkem.

když už byl konečně u těch dveří, lapaje po dechu, jak v náhlém spěchu vyběhl dvojím ramenem schodiště, zazvonil a v chtivé radosti naslouchal krokům za dveřmi, nadál se všeho, jen toho ne, že mu otevře cizí. A teprve, když ten člověk tak cize ze sebe soukal jeho jméno, zachytil se očima na bílém lístku na dveřích, kterého se prve ani nepovšiml. A přeslabikoval je hlasitě.

“Jo to bych byl já”, řekl ten za prahem.” Ale ty lidi, na který se ptáte — vopravdu ne. Nezmejilil jste se v čísle? Co vím, tady ve druhým domě bydlej nějaký Novákovi taky v prvním patře.”

Usmál se uboze. Ta troška krve, která v něm ještě zbyla a kterou zpěnil svým pospěchem do schodů a rozčilením, se v něm ozvala hukotem, slyší ji, před očima se mu ukáže zarudlým závojem; v uších mu vyzvání; nebo to ani krev není; slabost; to těšení —

“Vždyť jsme tu bydleli, co se pamatuju —”

Ten proti němu, pořád položen rameny do pootevřených dveří, tiše hvízdne. “Tak to jo. To už bych tomu rozuměl. To já ani nemůžu znát. Já mám tenhle byt teprve vod vosvobození. Po Němcích —”

Opakuje ta dvě poslední slova po něm.

“No jo — Po kompak! V tomhle celom baráku bydleli Němci. Copak to nevíte?” Zůstala před ním šedá plocha dveří a bílý lístek ve výši jeho očí. Zábradlí klouzalo pod rukou, každý schod se zhoupł pod nohama, chce se mu sednout a odpočinout, ale nemůže, musí ven, ven z toho schodiště, z chodby, domu, na který tolik vzpomínal. Čím má být živ vězeň kromě skývy chleba, ne-li slovem vzpomínky. — A ta byla i nadějí; minulostí, která se promění v budoucno.

A kam se tedy odstěhovali naši —

Ulice se houpe jako ty schody před chvílí, prohýbá se a domy po jejích bocích se pokyvují jako vysoké stromy na okraji cesty ve větru, šedivé jako nebe nad nimi, černé, zavírají se nad jeho hlavou, až se udělá docela noc, otevírají se a pustí na okamžik trochu světla, docela jen tolik, aby zahlédl hromadu složeného kamene, a už je zase tma. Nějaké děcko se tu nad ním zastaví ve hře, ale už je zase pryč. — Zeptat se musím někoho, kde jsou naši, přece Němci nevystěhovali celou ulici, u hokyně třeba —

Ani nezavzlykl, nevzdechl, jen se díval, seděl a díval se na mne otevřenými dveřmi ložnice, oči se mne nespustil, jako by se o mne opíral, jako by byl musil upadnout, uhne-li jimi. Maminka — Trvalo to jen chvilku, ani se nikdo z nás nemohl vzpamatovat, smýkli mnou ke dveřím, tak jak jsem byl, v nočním prádle. A dva tam zůstali s našimi — Kolikrát jsem je tak viděl — Maminku opřenu o ostění dveří, ruce sepnuté křečovitě před ústy a nad zbělenými klouby prstů oči. Byly suché.

“Zustanete teďka u mně, vid'te, nikam nebudete chodit a kam byste šel, dokud se neseberete. A když budete muset, pudu s váma. To by muselo bejt, abych se nepostarala. Abyste se u mně nesprávil — Však jsem to musela slíbit vaší mamince. Jen se podívejte, počkejte, já vám na to posvítím, tuhle skříň znáte, vid'te. A vedle v pokoji je druhá a vaše nádobí tu je a všechno, co neprodala. A prodala toho, skoro všechno. Lidi kupovali kde co, nábytek a látky a prádlo a starší šaty a knihy, ničeho nebylo a peníze byly — Všechno jsme to z vašeho bytu natahali sem, když váš tatínek umřel a Němci ji vyhnali z bytu. K hnutí tady nebylo, vždyť já nemám než ten pokojík a kuchyň, eště že ta chodba je velká; a u nás byly pokoje tři — A tak to odcházel kousek po kousku, za peníze, za kousek masa, až zbylo hnedle jen to nejnnutnější. Pořád jsme jenom čekaly na konec války a toho soužení a na to, že se vrátíte. A vono se to protahovalo s podzimem na jaro a s roku na rok —”

Opakuje to už po kolikáté a on poslouchá, otevře oči a dívá se na ni v šeru světnice, hltá slovo za slovem a opakuje si je po ní —

“Musili ji potom odvézt do nemocnice; ani tejden tam nebyla. Ani celej tejden ne. Jen co se mi trochu zmátoříte, dovedu vás k ní. K voběma vás dovedu, sou vobá pod jednou střechou, jako byli, co sem je znala —”

Hlasu dojde míza. Zachvěje se stařecky; zlomí. A zdvihne se znovu, slabý, jednotvárný jako déšť na skle okna.

Světnice je temná a chladno tu je a prázdno a jen vzpomínka sedí na okraji lůžka; ruku sňala s kolena a na místě, kde spočívala, se uhnízdil chlad. Venku se zdvihl vítr, silou se žene proti domku a všechna ta prostora venku jím hučí. Tím těžší je ticho tady uvnitř. A tma tu je. Jen v koutě při samé hlavě lůžka pravidelné záblesky majáku odbíjejí čas.



## O PEROUTKOVĚ PROTIKÓ- MUNISTICKÉM MANIFESTU

Protože nedávno vyšel Peroutkův *Demokratický manifest* již v páté cizí řeči — (český originál vydala Universum Press Co., 149 Wooster St., New York 12, N. Y., kde jest možnost jej také objednat) je třeba se ke knize vracet.

Na obrněnou válečnou loď komunismu možno zaútočit buď s pevniny nebo s jiné lodi také dobře vyzbrojené. Peroutka volí druhý způsob a přibližuje se k svěmu nepříteli na pohodlný dostřel částečným přijímáním Hegelovy filozofie. Kritizuje sice Hegela pro metafyzičnost jeho Absolutní ideje, vybírá si však z něho "neotřesené jádro pravdy, poznání dialektického pohybu mezi protiklady" (stránka 22). Tento způsob útoku dovoluje Peroutkovi zajímavý důkaz, naprosto přesvědčivý, že "komunistická diktatura je největší pokus, jaký kdy byl podniknut, aby působnost dialektického pokusu byla omezena" (stránka 30), takže konec konců komunistický diktátor neuskutečňuje

dialektiku, nýbrž "monolitiku" (31). Peroutka stejně obrátne obrátí v kapitole 7. komunistické "dogma" třídního boje proti jeho vyznavačům, což zase je jen jeden z příkladů způsobu jeho boje. Jeho taktika je neobyčejně účinná, připluje se svou filozofickou lodí docela blízko k nepříteli, dostane se mu, abych tak řekl, na tělo, takže Peroutkovy zásahy jsou vždy přesné. Nemá smysl zde obdivovat neohrabaně to, co autor dovede říci tak skvěle. Lépe je na knihu odkázat. Stačí říci, že Peroutka dal svému protivníku v souboji právo výběru zbraně, a že ho přesto jeho vlastní zbraní poráží způsobem mistrným. Kdo zná Peroutkovo pero, ostatně nic menšího nečekával.

Komunistickou válečnou loď možno, jak jsme již řekli, ostřelovat také bateriemi, pevně zakopanými na pevnině. Peroutka tyto nehybné baterie pokládá za odbyté a zastaralé, a proto jim nedůvěřuje. Nemá rád metafyziku, "starou" metafyziku, jak říká, jejímž jádrem "byla víra, že věci mají neměnnou podstatu" (75), a

odmítá věřit v možnost absolutní svobody, která existuje podle metafyziků jen tehdy, je-li člověk odhodlán pro ni zemřít. (164). Čímž Peroutka, stoje na půdě experimentální vědy, ovšem docela odmítá rozumování, které dalo hodně práce Petru Denovi na stránkách 27 až 30 jeho *Počítadla*. Podle Peroutky "demokracie nežádá uskutečnit metafyzickou svobodu, které snad není, nýbrž žádá udržet praktickou svobodu, která už byla".

Ano, avšak udržela československá demokracie praktickou svobodu, která už byla, když ztratila víru v metafyzickou svobodu, "která snad není"? Když se za každou cenu vyhnula občanské válce a tedy smrti mnoha lidí? Nejsou praktické svobody jen odrazem svobody "nepraktické"? Věřím s metafyzikem Berd'ájevem, že "freedom lies outside causal relationships. Causal relations exist in the objective world of phenomena. Freedom breaks into this world. Freedom comes from another world: it contradicts and overthrows the law of this world." (The Realm of Spirit and the Realm of Caesar, stránka 105). Podstata svobody není v tom, že mne nikdo k ničemu nenutí, není něčím záporným, nýbrž kladným. Není právem, je povinností.

Nejkrásnějšími odstavci Peroutkovy knihy jsou ony, které — jako na příklad na stránce 99 — říkají, že "filosoficko-psychologickou základnou demokracie je víra v původní obsah lidského nitra", a že "demokracie je ono politické zřízení, které této autonomii, ne pouze reflexní podstatě člověk dává příležitost se projevit". S takovými a podobnými Peroutkovými

vývody, jejichž humanita zdobí mnoho stránek protikomunistického manifestu, nutno ovšem souhlasit na sto procent.

LADISLAV RADIMSKÝ

### KURT GLASER:

*Czecho-Slovakia. A Critical History, The Caxton Printers, Inc., Caldwell, Idaho, 1961.*

"Čeští šlechtici v Čechách, vedení Přemyslovci a Slavníkovci, nechťeli, aby jim vládl slovenský kníže . . . a proto v roce 895 přísahali věrnost franckému císaři". Takovými výroky začíná kniha, která v následujících kapitolách je plná podobných vět, jež těžko obhajují znění podtitulu knihy Kurta Glasera, že je kritikou historií". V předmluvě Glaser říká, že "mnoho informací o Československu jsou úmyslně klamné informace". Není pochyby, že — jako ve všem — může být zrno pravdy i v tomto přehnaném tvrzení. Avšak autor této knihy nepodnikl nic, aby jím tvrzenou skutečnost napravil. Naopak překonal veškeré rekordy tím, že nakupil na stránkách své knihy nekritickou směs pravd, polopravd a nepravd anebo skroucených tvrzení a závěrů, založených na informacích, dodaných z největší části zaujatými kritiky a nepřáteli Československa.

Glaser zkrucuje fakta, když tvrdí, že uchopení se moci komunisty v roce 1948 bylo výsledkem odepření práva seburčení sudetským Němcům a Slovákům po První světové válce a důsledkem "prosovětské politiky československé vlády. Tvrdí, že Konrad Henlein nebyl nacistou, a že Mnichovské dohody byly oprávněné. Když

jedná o Slovenském povstání během Druhé světové války právem srovnává chování se Sovětské armády s jejím podobným postojem za varšavského povstání, avšak zamlčuje, že toto povstání bylo ve jménu Československé republiky a nikoli Slovenského státu. Podrobně popisuje surovosti spáchané Čechy na Němcích v napjatém ovzduší po skončení války, avšak hájí jednání SS.

Známy bostonský deník *Christian Science Monitor* napsal 29. srpna 1961 o Glaerově knize mezi jinými toto: "... dějiny — jako mince a právní případy — mají dvě strany a dějepisec má povinnost odhalit strany obě i když jeho sympatie jsou snad jen na jedné z nich".

VILÉM BRZORAD

### HUBERT RIPKA:

*Eastern Europe in the Postwar World, New York, Frederick A. Praeger, 1961.*

Otázka, co se mělo a nemělo dělat, je a bude ještě dlouho palčivým otazníkem pro všechny, kteří hledají odpověď na události posledních desetiletí. Hubert Ripka, sám aktivní účastník těchto událostí, si ve své knize, napsané těsně před smrtí, nečiní nárok, že odpověď našel, avšak jeho analýza střední Evropy je pokusem o poznání motivů a souvislostí v jednání národů a států této části Evropy i okolních velmocí a pokusem vyvodit na tomto základě některé závěry.

Hugh Seton-Watson, syn známého britského historika, napsal k Ripkově knize, která vyšla zároveň v Londýně a New Yorku, úvod a v něm praví: "Je také dobře, že jeden z nejlépe informovaných a nejzkušenějších pozorovatelů střední a

východní Evropy věnoval své poslední myšlenky věcem těchto národů." Seton-Watson potom jedná o přátelství, které se začalo vyvinovat mezi demokratickými Čechy a Němci, než přišel Hitler, a lituje toho, že zničení této dobré vůle bylo jednou z věcí, která přispěla k Druhé světové válce. "Tragedie, která následovala", pokračuje, "nebyla zajisté to, co Ripka chtěl a pro co byl tak trpce a nespravedlivě obviňován Němci, vypovězenými z Československa a žijícími nyní v Západním Německu." Praví dále, že je lehké hledět zpět a kritizovat Beneše pro jeho ochotu důvěřovat sovětskému spojenci a domnívá se, "že Češi mají právo kritizovat, avšak Britové, jejichž vláda si vynutila mnichovskou kapitulaci roku 1938, dala souhlas k tomu, aby roku 1944 Československo bylo včleněno do sovětské sféry v Evropě, a nenabídla pomoc v roce 1948, by učinili lépe, kdyby se kritiky zdrželi".

Uvedené úvahy Seton-Watsona vyjadřují svým způsobem účel knihy, jak jej měl Ripka na mysli: Mír a bezpečnost malých národů v prostoru od Finska po Balkán, žijících uprostřed mezi Německem a Ruskem. Kniha byla napsána roku 1957 pod vlivem polských a maďarských událostí, které autor nazval "... historickou událostí, naznačující budoucí rozklad sovětského imperia a pád komunismu". Vydavatel připojil poznámku (str. 243), v které praví, že autor by byl jistě uvítal pozdější vývoj v západní Evropě a "jest si položit otázku, zda by byl dále hájil svůj plán v důsledku změněné situace ve světě". Vydavatel tu má na mysli plán, který Ripka rozvinul v kapitole, nazvané "Svět v přerodu", v níž

se přimlouvá za sjednocení Německa a odchod sovětských a západních vojsk z Německa a východní části střední Evropy. Sjednocení Německa by bylo podle autora součástí všeobecného narovnání, podle kterého by svobodně zvolené vlády států v tomto území učinily dohodu, že budou neutrální. Taková dohoda by se mohla pak stát součástí nového evropského bezpečnostního systému, který by zahrnoval Spojené státy, Sovětský svaz a eventuelně i Spojené národy.

Ripka se domnívá, že "kontradikce" uvnitř komunistického bloku rostou a porostou i v budoucnu. "Tanky nahradily idee" po říjnových revolucích v Polsku a Maďarsku a "ideologická prázdnota a dogmatická koženost Moskvy dala příležitost Pekingu, aby se pokusil převzít ideologické a později i politické vedení komunismu". Musíme si opět připomenout, že kniha byla napsána v roce 1957. Rostoucí "kontradikce" v komunistickém světě snad donutily Chruščovů k pragmatičtější politice, avšak právě tato skutečnost mohla dodat váhy Ripkovým obavám z "možnosti nového německo-sovětského sblížení" na účet západu a malých národů mezi Německem a Ruskem. Ripka si byl dobře vědom všech námitek vůči jeho plánu a podobným jiným návrhům. Na obhajobu svého plánu cituje výrok Dr. V. V. Tiley, bývalého rumunského diplomata: "Nebylo by výhodnější pro Západ, kdyby Sovětský svaz začal válku od svých hranic přes pásmo malých států, než od Labe?"

Ostatní kapitoly této studie o poválečné východní Evropě přesvědčí čtenáře o důkladné autorově znalosti problémů a jejich historických příčin. Obhajuje malé

národy proti těm, kteří v nich vidí jen evropské semeniště nepokojů. Dokazuje, že velká většina potíží v tomto území byla vždy způsobena některou z velmocí, ať na západě či východě. Tyto velmoci podněcovaly nacionalismus a zneužívaly hospodářské a sociální obtíže pro své sobecké účely. Revolta českých dělníků a povstání ve východním Berlíně v létě 1953 a polská a maďarská revoluce v roce 1956 jasně dokázaly, že komunismus je nevitáným hostem v této části Evropy právě tak jako "každá úvaha o návratu kapitalismu nebo velkostátského feudalismu". Možno polemizovat o vhodnosti Ripkova návrhu vzhledem k faktu atomové pumy, avšak objektivní čtenář této zajímavé knihy si jistě učiní závěr, že kdyby malé národy východní části střední Evropy byly ponechány samy sobě, jistě by si našly cestu k uzší spolupráci mezi sebou. Taková spolupráce svobodných národů, majících velký podíl na společné evropské kultuře, by zvětšila naději na trvalý mír a bezpečnost Evropy a tím celého světa.

VILÉM BRZORÁD

## TAJEMSTVÍ SLOVA

Řecko má ve světových dějinách nenahraditelnou úlohu. Mimo jiné vypracovalo také slovník, který potřebujeme ve svých výpravách do vesmíru, do atomu, do lidské duše i na své cestě k Bohu. Výraz "logos" patří k oněm vzácným darům, která nám dala řecká civilizace. My je jen nepřesně a vybledle převádíme jako "slovo". I křesťanství našlo v řecké řeči a myšlení "logos". Byl to šťastný nálezk, který sloužil a slouží k vyjádření nehlubších a nejpodstatnějších skuteč-

ností evangelia. Křesťanství se neztotožňuje se žádnou kulturou a se žádným slovníkem. Nemůžeme však přehlédnout, že právě řecká filosofie umožnila křesťanům sestupovat směrem k nejskrytějším osám Zjevení a Spásy. Pro křesťana je nejen historicky zajímavé, nýbrž i životně důležité sledovat setkání řeckého odyseovského ducha s Kristem, měřit jejich napětí, jejich spory a vztahy. Dr. Tomáš Špidlík, profesor na papežském východním ústavě v Římě a dlouholetý spirituál v české koleji Nepomucenum, ve své studii o sv. Basilu ("La Sophiologie de s. Basile", Roma 1961) podal skvělou ukázkou theologické práce a dokumentoval potřebu soudobého křesťanského myšlení navázat dialog se svými začátky a prameny. V teologii sv. Basila z Kapadócie přichází ke slovu to, co bychom mohli moderně nazvat křesťanským existencialismem. Prof. Špidlík vyvedl, že podle Basila poznání křesťanským existencialismem. Prof. Špidlík vyve všech jeho časových a i nadčasových rozměrech a že vstupuje jako nenahraditelný prvek do jeho svobodného usku-tečňování osudových cílů a lidského poslání.

Paž.

## ITALSKÉ PRAZDNINY

se jmenuje knížka, vydaná v roce 1961 nakladatelstvím Československý spisovatel v Praze, v níž Jan Werich zachytil své dojmy z Rakouska a Itálie. Cestoval v těchto zemích autem se svou dcerou a viděl a pozoroval v nich spíše lidi, než krajiny nebo umění. Občas se v knížce zableskne světélko onoho humoru, jak jsme jej znali z jeho břitkých dialogů s Voskovcem, občas se setkáme s troškou

lidskostí — například když Werich obdivuje Michelangelova Davida jako jistotu vtělenou do kamene a nebojící se Goliáše. Avšak nikde není ani stopa po řízné satirě, kterou dříve tak skvěle dovedl chrlít na jiné diktátory. Při přejíždění československých hranic Werich vidí jen příjemného celníka ("Totiž, přesněji řečeno, málokdo je tak příjemný jako celník, když je celník příjemný") — čímž ovšem projevuje zdravé ranění slepotou. Z kousavé šelmy svých lepších let se stal náš milý Werich ochočeným pudlíkem, který dobře ví, co se smí a nesmí. Se-stárl? Nebo prostě jen ví, že by jinak nesměl privilegovaně opustit zemi, která ostatním nepriviligovaným se stala žalářem? Ano, Werich má pravdu, že i z Říma všechny cesty vedou domů. Avšak kolik lidí se z vlasti do Říma dostane, aby se směli vracet? PETR DEN

## SETKÁNÍ S DVĚMA BÁSNÍKY

Dobrá poezie je vzácná vždy a všude. Proto všední den se změní ve svátek, přinese-li pošta hned dvě malé knížky velké poezie: *Pastorální suita* od Milady Součkové (20. svazek "Vigilie" a 44. svazek Sklizně svobodné tvorby) a *První sůl* od Jiřího Kavky (43. svazek Sklizně svobodné tvorby).

*Pastorální suita* od Součkové je jakési duchovní pokračování jejího *Gradus ad Parnassum*, pokračování řekl bych čistší, protože autorka tentokrát si odřekla užívání literárních reminiscencí. *Pastorální suita* je již podle svého názvu pásmem idylických vzpomínek na českou (přesněji jihočeskou) přírodu, je v podstatě proustovským hledáním ztraceného času, kte-

ry Součková často svým uměním nalézá. Není lehké předávat čtenáři osobní zážitky v takové intenzitě, v jaké to dovede Součková. Je k tomu třeba nejen pozorovatelského talentu, nýbrž i hodně lásky nejen k lidem, nýbrž i k všem, kterým autorka dovede dát smysl a vyrvat je z hrobu zapomenutí.

Součková, bojovnice proti času, dovede staré věci omladit a jaksi zvěčnit. Zahradní židle, zapomenutá pod slivou, když strom česali, je víc než židle — je to perenna vysetá z floxů u zdi, a kniha tváří k trávě, která si zdímla v siestě, jsou z takových obrazů času, jenž Součková našla. Její verše se chvějí impresionismem, monetovským i debussyovským, na rynku v Bechyni už skoro pointilisticky se mihotají kartouny a fětochy, a bubínky i trumpetky vřiskají a řičí a varhany zabučí jako ve všech oněch "Images", jak je známe z impresionistické hudby.

Kavkova básnická sbírka *První sůl* je dalším krokem vzhůru autora *Úlomků torsa*. Celá knížka je jakousi duchovní potamologií neboli naukou o řekách. Kavka je "řekami okouzlen, řekami posedlý", ženy, které potkal, byly vlastně řekami, dějiny jsou řekou, řekou je život sám. Jsme všichni jako Mojžíš, puštěný po řece, a princezna-dálka na koš čeká. Naším úkolem je "vyslovit řeku, než se zúží/kdesi, kde vtéká v nebytí/. Kavka se blíží každé řece a uhýbá člověku. Touží dohlédnout dál než smysly dohlédly, touží se zmocnit všech řek, všech životů — aby za chvíli si hleděl Boha udobřit a všechny řeky propustit a nechat je téci dál a každou zpět položit odkud je vzal. Kavka říká, že sám byl řekou a ještě je,

že plyne k ústí, plyne do moře, jeho moře bude smrt, smrt slaná jako moře, člověk-řeka teče k smrti, do slaného moře a v té jeho knížce básní, kterou držím v ruce, je možná už první sůl . . .

Součková a Kavka mají málo společného. Součková i v náboženských symbolech vidí především příležitost k hudbě a tanci smyslů, Kavka vidí symboly v každém oblázků nebo skvrně oleje na vodě. Součková se přímo štítí každé metafyziky a nevěří, že ji lze svěřit verši, Kavka se v ní topí jako ve svých řekách. Pro Součkovou smrt jakoby neexistovala, křísí vzpomínku jako dceru Jairovu, aby nemusela cítit, jak je studená. Kavkovi je smrt stálou průvodkyní a kamarádkou, tyká si s ní — jako s rybářkou v řece svého života.

Součková a Kavka mají však též něco společného. Poezie obou není experimentální a proto také jejich básně nejsou stavbami, které by stály samy o sobě jako nově stvořené skutečnosti. Jsou méně a jsou i více: jsou gesty sdílnosti, každá je aktem lásky, hledící ulehčit bližnímu trpký lidský úděl.

PETR DEN

## KVĚTOSLAV SVOBODA:

### "NA CO SE NEZAPOMÍNÁ" . . .

Vydal autor vlastním nákladem, vytiskla tiskárna Universum Press Co. — Objednatí možno na adrese: Květoslav Svoboda, Times Square Station, P. O. Box 567, New York 36, N. Y.

Knihu by měl čísti každý, kdo se zajímá o otázku, zda jugoslávská vláda má či nemá dostat americkou finanční podporu.

P. D.